

Kènèya sabati li walew

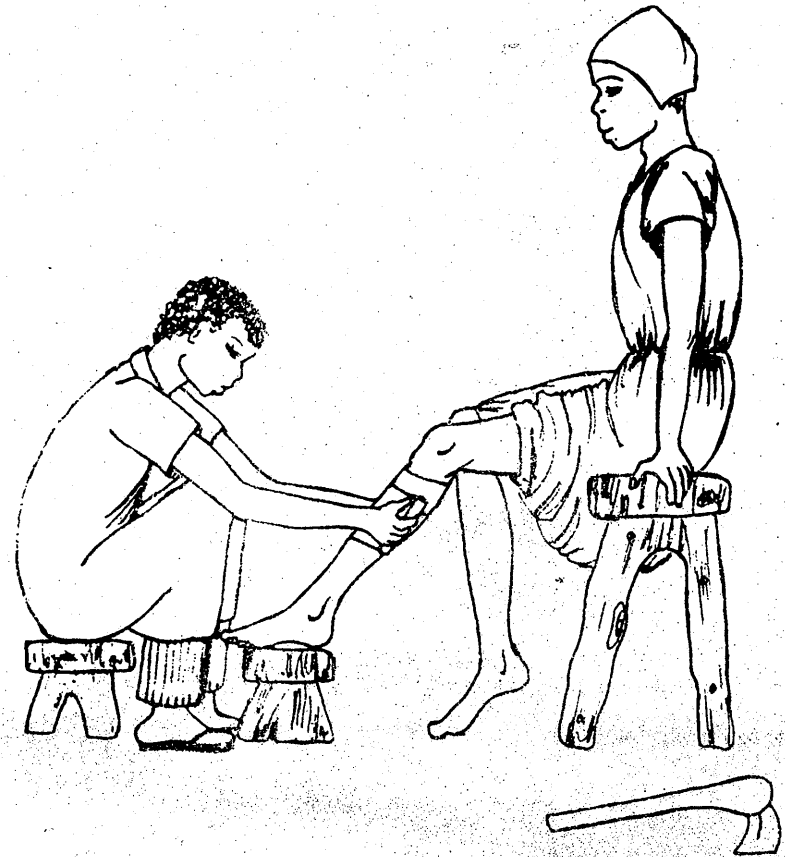

nin gafe in bè kunnafoni di fèn minnu kan, olu filè nin ye :

	nyè
bana ni furaw	3
dimiw.....	4
suma.....	5
kònò.....	8
kònòboli ani tógòtògònin.....	10
joli.....	15
nyèdimi.....	17
bana yèlèmataw	19
finyè banaw.....	20
bəloci.....	21
nyònin wali nyansani.....	23
banaba n'a bè wele : kuna wali bagi wali farilòfèn	26
sògòsògòninjè.....	29
kanjabana wali kanfasajabana.....	31
janjòyi walima tetandəsi walima fasajabana.....	32

	nyè
ii	35
ji cogoyaw.....	36
ji nyuman sòrò cogo.....	37
kòlòn da labèn cogo.....	39
denmisènninw baló cogo nyuman	43
dumuni suguyaw n'u nafaw.....	44
dumuni nafamaw dunbaliya bè na ni mun ye ?....	47
an bè den balo cogo jumèn ka nyè ?.....	48
dumuni nafamaw bè sòrò cogo dí ?.....	50
muso n'a den ka kènèya sabatili	53
muso lajòlen.....	54
ji ginni.....	58
jubatòya.....	61
den ka kènèya.....	62
bana minnu bè muso kòrògan.....	66
kasaara minnu ka teli ka mògòw sòrò dugu kònò	67
kasaara jumènw bè se ka dugukòròkòròkòrò lasòrò ?..	68
nin kasaaraw bè se ka na ni mun ye ?.....	70
kasaara mana bin mògò kan, mun ka kan ka kè ?..	71
an bè se ka kasaaraw kunbèn cogo dí ?.....	76
dugu bè se k'a yèrè nyè nabò cogo dí kènèya siratigè la ?	79
kènèya wale kòfòlen ninnu bè se ka waleya cogo dí ?	80
dugu mògòw bè fara nyògòn kan cogo dí k'u yèrè	
labèn kènèya sabatili kama dugu kònò ?.....	90

banaw ni furaw

DIMIW

Asipirini ye dimi camart fura ye, i n'a fò : kunkolodimi ani kunbabin, kòdimi, koloci, mugu, fankelendimi. Bana minnu kofòlen filè, a ka c'a la, asipirini bè se k'u dimi mada, nka a tè se k'u kènèya, k'u ban pewu.

Asipirini ta cogo filè nin ye :

si hakè	sògòmada fè	tilegan fè	wula fè
K'a ta sàns 2 fo san 4	kisè tilalen 4 ye, o tilako kelen	kisè tilalen 4 ye, o tilako kelen	kisè tilalen 4 ye, o tilako kelen
K'a ta san 5 fo san 9	kisè tilancè	kisè tilancè	kisè tilancè
Ni si tèmèna 10 kan	kisè 1	kisè 1	kisè 1

Asipirini man kan ka di denmisènw ma, minnu si ma san fila bò fòlò.

SUMA

1. Suma bè dòn cogo di ?

Suma bè dòn farigan fè ani kunkolodimi ni fòonò. Banabagatò bè yèrèyèrè. A fari bè faga a kan.

Suma bè mògò bèe minè, nka denmisènw de ta ka ca kosèbè. Suma bè mògò minè samiyè ni fobònda de fè kosèbè. A ka jugu denmisènw ma ka tèmè mògòkòròbaw kan. A bè se ka kònò bila denmisènw na.

2. Suma bè sòrò cogo di ?

Dòw tun b'a fò fòlò ko a bè sòrò ji, nònò wali sumaya de fè. Sisan dònnikèlaw y'a jira ko soso cinda de bè suma bila mògòw la.

3. Suma bè furakè cogo di ?

Mògòw bèe tun b'a furakè u ka cogoyaw la fòlò. Dòw tun bè foronto kè ntomiji la k'o di banabagatò ma, a k'o min. Dòw fana tun bè bugurinjè tobi kosèbè, banabagatò k'i ko o ji la.

Nka sisan an bè se ka suma furakè ni niwakini ye.
A bè furakè tile saba kònò.

si hake	tile saba	si hake	tile saba
			☐ N ☐ N ☐ N
	☐ N		☐ N ☐ N ☐ N ☐ N
	☐ N ☐ N		☐ N ☐ N ☐ N ☐ N ☐ N ☐ N

Niwakini ta cogo filè nin ye :

Banabagatò si hake	Tile saba
Minnu si tè kalo 6 bò	Kisë tilancè
K'a ta kalo 6 fò san 1	Kisë 1
K'a ta san 1 fò san 4	Kisë 2
K'a ta san 5 fò san 9	Kisë 3
K'a ta san 9 fò san 14	Kisë 4
Balikuw	Kisë 6

Ni denmisèn minnu tè se ka niwakini ta, aw b'olu bila ka taa dögòtòròso la, n'o tè kònò bè se k'u minè.

4. Suma bè kumbèn cogo di ?

N'an b'a fè ka denmisènw kisi suma ma, an bè niwakini kisè di u ma dögòkun o dögòkun, k'a daminè samiyè donda la fò fobònda.

KÒNÒ

1. Kònò bè dòn cogo di ?

Kònò ye denmisèn bana juguba de ye. N'a ye denmisèn minè, a b'a ja. Sanni a k'a minè a fari bè gan kosèbè. Banabagatò bè wòsi kosèbè, a bè kirin, a tè se ka kuma, a tè se ka dumuni kè, a tè se ka kasi, a tè se ka taama, a nyèjè bè bò. N'a ma furakè joona, a bè sa.

2. Kònò bè sòrò cogo di ?

Fòlò dów tun b'a fò ko kònò bè sòrò dabi de fè n'ò bè wele kònòninnyamatò. Ni muso kònòma sen dara o birinò kan, kònò b'ò den minè.

Mògò dów fana b'a fò ko ni dabi panna den dalen kun na fitirida fè, kònò b'a minè.

Mògò dów fana b'a fò, ko ni muso kònòma ye musokòrònin (n'ò ye nkòbònin dò ye) tereke a sen kòrò, n'a den wolola, kònò b'a minè.

Nka sisan, an b'a dòn ko kònò bè sòrò suma furakèbaliya de fè.

3. Kònò bè furakè cogo di ?

Fòlò, furakèlila dów tun b'a saalo ni kilisi ye. Mògò dów fana bè koroninfin tobi ka den ko n'ò ji ye, k'a ji dò min.

Ni kònò bè den na, an ka kan ka taa n'a ye dógòtòròso la joona. Banabagatò ka kan ka to dógòtòrò kèrè fè fò a ka kènèya. Ni ñen banabagatò mèenna aw bolo so kònò, a bè sa.

4. An ka kan k'an yèrè kisi kònò ma cogo di ?

Denmisèn minnu si bè kalo 6 la fo ka se san 4 ma, olu ka kan ka niwakini ta dógòkun o dógòkun.

An ka kan k'an ka denmisèn sumatòw furakè konyuman. Fèn minnu nyinina an fè, n'an y'olu bèe bò u sira fè, kònò bè silatunun an ka dugu kònò.

Niwakini ta cogo min bè kònò kunbèn, o filè nin ye :

Denmisènw si hakè	Dógòkun o dógòkun
K'a ta kalo 1 fo san 1	Kisè tilancè
K'a ta san 1 fo san 4	Kisè kelen

KÒNÒBOLI ANI TÒGÒTÒGÒNIN

1. Kònòboli ni tògòtògònin bè dòn cogo di ?

Kònòboli bè dòn ni bo kèra jima ye. Banabagatò bè taa nyègèn na sinyè caman tile kònò.

Ni kònòbòli juguyara, a bèna ni fòonò ye.
Ni kònòboli ni fòonò jugura, banabagatò barika bè ban.
Ni banabagatò barika bèe banna, a bè se kà sa.

Tògòtògònin bè dòn ni bo yèlèmara k'a kè yirikiti ni joli ye. Banabagatò bè taa nyègèn na sinyè caman, nka a bo man ca. A kònò fana b'a dimi kosèbè.

2. Kònòboli ni tògòtògònin bè sòrò cogo di ?

Fòlò, mògò dów tun b'a fo ko n'i ye ba sogo dun, k'a dama tèmè, i kònò bè boli.

Mògò dów fana b'a fò ko tògòtògònin bè sòrò jiriden nògòlenw dunnì fè.

Sisan dònnikèlaw y'a jira ko ji nògòlen de bè tògòtògònin bila mògò la.

3. Kònòboli ni tògòtògònin bè furakè cogo di ?

— Fòlò kònòboli tun bè furakè ni cankaranugunin ni belenke fura ye. Mògòw tun b'u fura nyiqi, k'u ji kunun, k'u nyaga bò, k'a da tonkun kan.

Sanni o nyaga ka ja, banabagatò fana kònò bè ja.

— Fòlò, tògòtògònin tun bè furakè ni ntilibara dili ye, dów bè min wele ko ngulubara).

Mògò dów fana bè shèfan ni nyènyèn tobi nyògòn fè, k'o dun.

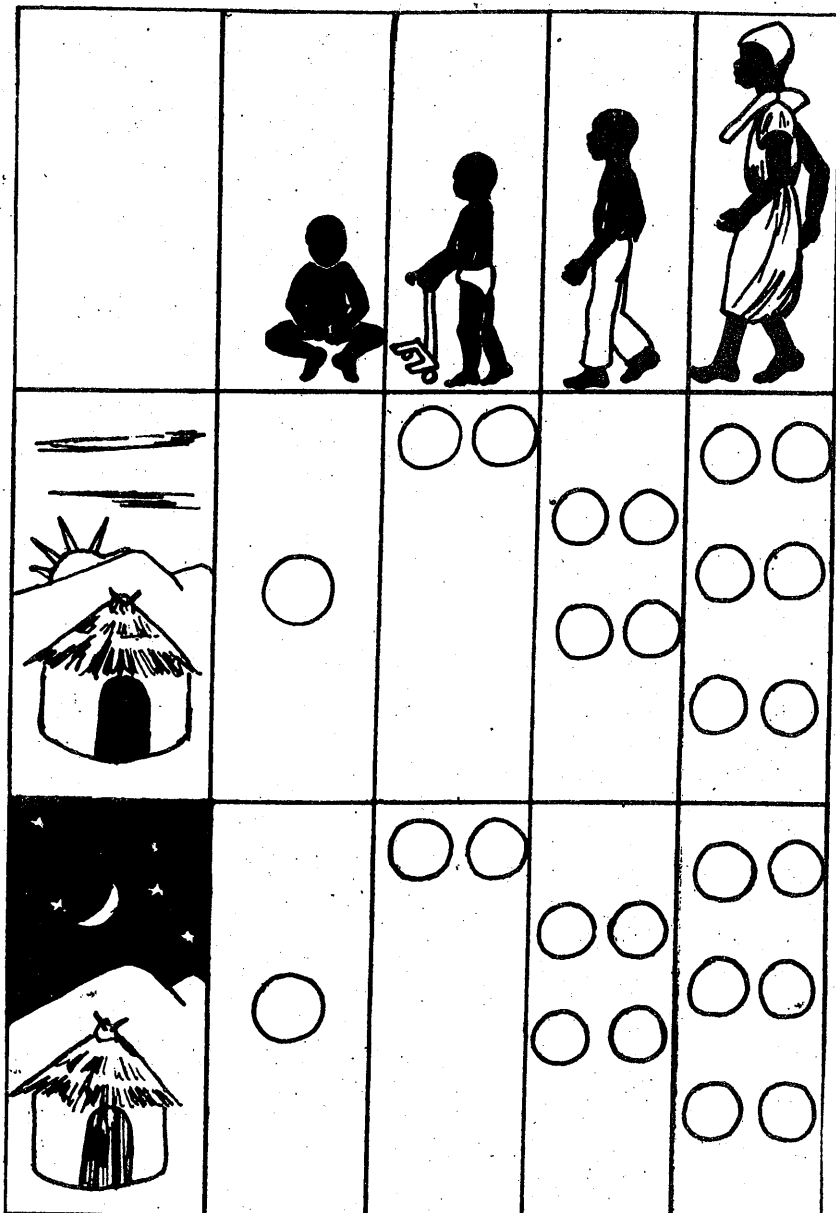
Dów fana bè buyaki fura tobi k'o ji min.

Sisan fura kura caman bòra ka fara an ka farafin furaw kan.

Sisan dògòtòròw bè kònòboli ni tògòtògònin furakè ni ganidan ye.

Ganidan ta cogo filè nin ye :

Si hakè	Sogomada fè	Wula fè
Minnu si tè san 2 bò	kisè 1	kisè 2
K'a ta san 2 fo san 4	kisè 2	kisè 2
K'a ta san 5 fo san 10	kisè 4	kisè 4
Mògòkòròbaw	kisè 6	kisè 6

Bisikopan

Bisikopan ye kònòdimi fura ye. A bè se ka kònòdimi mada, nka a tè se k'a kènèya.

A ta cogo filè nin ye :

Sògòmada fè	Tilegan fè	Wula fè
Kisë 1	kisë 1	kisë 1

Bisikopan man kan ka di denmisènw ma.
Kònòdimi juguw ka kan ka jira dògòtòrò la joona.

– Fòlò, an tun bè kònòbolitòw bali ji la bawo an tun b'a fò ko ji suma bè kònòbòli juguya, nka o tè tinyè ye. An ka kan ka ji di kònòbolitòw ma waati ni waati, n'ò tè u farikolo ji bè ban.

Ni kònòboli tèmèna tile kelen kan, ka den sègèn, a ba ka kan ka ji litiri 1 nyògòn wuli, ka kògò tòri kelen k'o la ani sukaro tòròmòjò kelen, k'o lamaga, banabagatò k'o k'a miniji ye tile kònò.

– Ni den si tèmèna san 3 kan, o miniji ka kan ka kè litiri fila ye tile kònò.

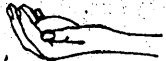
– Ni kònòbolitò bè fòonò kojugu, a ka kan ka se dògòtòrò ma joona.

– Ni kònòbolitò barika banna, a ka kan ka se dògòtòròso la joona.

– Ni so kònò furakèli tèmèna tile 3 kan, tògòtògònintò ka kan ka taa dògòtòròso la.

sukara
toròmàjò kelen

Kogò tori
Kelen

ji litiri
Kelen

JOLI

1. Ni joli ye mògò minè, an ka kan ka mun kè ?

- Ni joli man jugu kosèbè, a bè se ka furakè so kònò.

- Ni joli jugu bòra mògò la, o tigi ka kan ka taa dògòtòròso la.

- Ni mògò min jòginna walima a kolo dò karila, k'a nun bò, o tigi ka kan ka se dògòtòròso la joona.

2. Joli bè furakè cogo di ?

N'i bè joli furakè, i bè fòlò k'i tégèw ko ni safunè ye. O kò, ka joli n'a kèrèfèlaw bèe ko k'u jè safunè la.

- N'o kèra, i bè furabilennin ni pùdurumugu k'a la, k'a siri.

- Joli ka kan ka furakè don o don fo k'a kènèya.

3. Ni joli ma furakè konyuman, o bè na ni mun ye ?

- Ni joli kòròla, a bè kè kelebe ye. Kelebe bè se ka mògò kolo

fin. Ni mògò kolo min finna, o ka kan-ka tigè.

- Ni joli ma furakè ka nyè, jaṅòyi bè se ka mògò minè. Jaṅòyi bè wele ko tetanòsi.

NYEDIMI

1. Nyèdimi bè dòn cogo di ?

Nyèdimi bè dòn nyèbilen ni nyèjibò fè.

Nyè bè bo tigè.

A b'a tigi dimi.

Sògòmada fè a tigi nyèw bè nòrò.

2. Nyèdimi bè sòrò cogo di ?

Nyèdimi bè sòrò nògò fè.

A bè sòrò gòngòn fè.

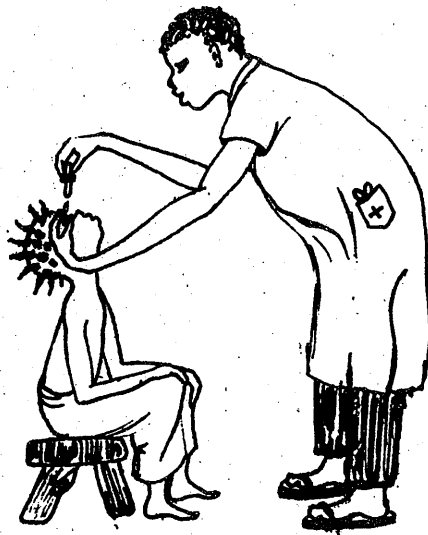
Ni fèn binna nyè la, wali n'a joginna, o bè se ka kè nyèdimi ye.

3. Nyèdimi bè furakè cogo di ?

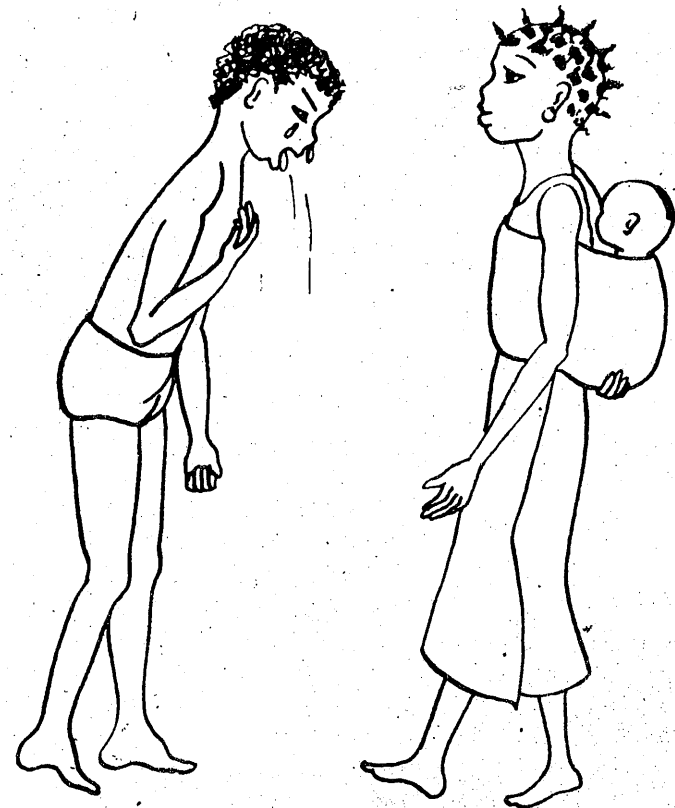
- Fòlò, mògòw tun bè babo daji k'a si, ka nyèda ko o la. Dòw fana bè ba nònòkèné tònì nyè kan. Dòw fana bè ntomi fura tobi, k'u nyè ko ji la.

- Bi, dógòtòròw
bè nyèdimi fúrakè
ni furaji ye (min
tògò ko koliri)
wali ni nyèdimi-
tulunin ye.

Fo ka taa nyè
kènèya, koliriji ka
kan ka tóni a kan
sinyè fila, sògòma
ni wula.

bana yelemataw

FINYÈ BANAW

1. Finyè bana ye mun ye ?

Finyè bana ye bana ye, miñ bè mògòw minè nyògòn fè.

2. Aw bè finyè bana jumènw dòn ?

Kanjabana, nson, bakòrònson, nyòninsa (nyasani), keteketenin, finyè, kunfilanintu (kolera), olu ye finyèbana lakodònnenw ye an fè yan.

3. Ni finyèbana bè dafè dugu dò la, dugukònòmògòw ka kan ka mun kè ?

Dugutigi n'a jènyògònw b'a fò : «aw kana na anw fè yan. Anw tè taa aw fè yen».

Dugukònòmògòw ka kan ka dògòtòrò ka laadilikanw sira taama.

4. Ni finyèbana bè dugu kònò, mun ka kan ka kè ?

- ni finyèbana bè dugu kònò, dògòtòrò ka kan ka wele.
- dugutigi ka kan ka dugukònòmògòw bali ka bò, ka dugu wèrè mògòw bali ka don.
- yòrò ka kan ka dila banabagatòw ye dugu kò kan.
- finyèbanaw wàati, jamalajèw ka kan ka dabila.
- banabagatòw bèe ka kan ka furakè, ka dògòtòrò ka laadilikanw sira taama.

BOLOCI

1. Boloci ye mun ye ?

Boloci ye banakunbèn fura ye.

2. Fura bè se ka bana kunbèn cogo di ?

Ni bamananw ye finyèbana kibarù mèn, u bè sifura, nkunjèfura ani sunsunfura kari, ka ala madeli u kan, k'u tobi ka mògò bèe ko.

U bè taa furakuruw fili dugu tilebin fè.

N'o kèra, bana bè tèmè dugu kèrè fè.

Nin fura in tè banabagatòw ka bana ban, nka a bè kènèbagatòw kisi bana ma.

3. Boloci bè se ka bana jumènw kunbèn ?

Boloci tè se ka bana bèe kunbèn.

A bè se ka minnu kunbèn, olu tògò filè : nyòninsa, kanjabana, nisinòsonin (bana min bè mògò sen sa ni dòw b'a wele ko sensabana), keteketenin, sògòsògòninjè, nson, jarjòyi (n'o bè mògò fasa ja, ni tubabuw b'a wele ko tetanòsi) ani bana wèrèw. O bana kelen kelen bèe n'a kunbèn tuguci don.

4. Boloci bè kè cogo di ?

Boloci cogoya ye : cili ani sògòli.

Tuma dow, sògòli bè kè ni marifanin ye.

5. Jòn bolo ka kan ka ci ?

Denmisènw, muso kònòmaw, npogotigiw ni bilakoro sigitaw.
Nka ni finyè bana nana, bèe bolo ka kan ka ci.

6. Boloci jumèn ka kan ka kè denmisènw na ?

Nyòninsa ni nisinòsònin, keteketenin, sògòsògòninjè ani jarjòyi
boloci ka kan ka kè denmisènw na.

7. Boloci jumèn ka kan ka kè muso kònòmaw, npogotigiw ni
bilakoronin sigitaw la ?

jarjòyi boloci bè kè muso kònòmaw, npogotigiw ni bilakoro
sigitaw la.

NYÒNIN WALI NYANSANI

1. Nyònin bè dòn cogo di ?

Nyònin bè daminè ni farigan ye. Banabagatò nyè bè bilen, a
nunji bè bò. A kungolo b'a dimi, a bè sògòsògò.

Bana tile sabanan a kisè bè bò
a tulo kò fè ka na nyèda la, k'a
sòrò ka jigin farikolo tòw fè :disi,
kònò ani bolo ni senw.

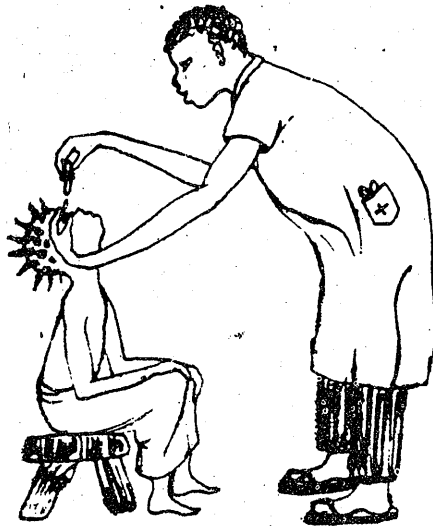
Bana tile tannan nyògòn a foolo bè bò kabini bana in daminé fò a foolo bò tuma, banabagatò tè sòn dumuni la a bè fasa kosèbè ni bana ye foolobò daminé, a bè kè dòw ma nògòya ye, nka a bè se ka juguya fana ka kè bana wèrè ye.

Banabagatò dòw la, a bè kè disidimi ye :
nyòntò bè sògòsògò kosèbè, a fari bè kalaya, a tè se ka ninakili konyuman, n'a ma furakè jona, a bè sa.

Banabagatò dòw fana kònò bè boli, u barika bè bè ban, u fari bè ja, u nèn fana bè ja, u nyèkili bè don wo la, n'u ma furakè jona, u bè sa.

Banabagatò dòw fana tè kènèya ka d'a kan, u tè dumuni barika ma sòrò. Dumuni nege t'ù minè, u kònò bè boli, u kunsigi bè ja k'a bilenya, kaba b'u minè, u sènw fana bè funun.

Banabagatò dòw ka nyèdimi bè juguya. N'a ma furakè konyuman, a bè se ka jè kè u nyè kan.

2. Nyònin bè sòrò cogo di ?

Nyònin ye finyè bana de ye. A ka ca denmisènw na ni mògòkò-ròbaw ye.

Ni nyònin bè dugu wèrè la, ni denbatigi n'a den taara yen, a den bè nyònin sòrò ka na n'a ye dugu kònò. O mana kè, a bè denw bèe minè minnu ma nyònin sòrò fòlò.

Nyònin tè mògò kelen minè sinyè fila.

3. Nyònin bè furakè cogo di ?

Fòlò, mògò dòw tun bè ntomi daji ka di nyòntò ma. U b'a fò ko a bè kònòtòn basi.

Ntomi ji fana bè kè a nyè kan.

Mògò dòw bè di d'a ma, k'a dò mun a fari la. Mògò dòw b'a fò ko nyòntò man kan ka sògobilen dun, ani tiga, k'o bè kònòboli juguya. Mògò dòw fana b'a fò ko den man kan ka ko.

Sisan, ni nyònin ye den minè, dògòtòrò ka kan ka wele jona, ka banabagatò furakè ani ka ladili kan di mògòw ma :

Nyòntò ka kan ka basasogo, jègè, shèsogo ani di ani shò dun don o don. Hali ni nyòntò kònò bè bòli, a ka kan ka ji min sanga ni waati bèe.

4. Nyònin bè kurbèn cogo di ?

Nyònin boloci bè se ka denmisènw kisi nyònin ma.

BANABA n'a bè wele :

KUNA wali **BAGI** wali **FARILOFEN**

1. Bana in bè dòn cogo di ?

Banaba ye siya fila ye :

Siya fòlò ye bagi ye.

Bagi bè kurukuru bò nyèda la ani tulo ni tenda ni nun kònò.

N'a ma furakè, a bè juguya.

Kuru bè bonya. Nyèda bè funun. Tulo bè kologirinya, nun ni kan kònòna bè geren. Bagi bè se ka san naani, wali san dūuru kè mògò dów la ; dów fana ta ka teli. Bagitò bè fasa, a nisòn ka go, a nyè da bè goya, bana wèrè caman b'a minè. Dòonin dòonin, a barika bè ban fo k'a faga.

Siya filanan ye kuna ye.

Kuna bè daminè ni wòsiliba ye. Koori bilenma bè bò kuratò nyèda la, walima a kèrè, walima a kò la. N'a ma furakè, a bè joli bila a bolo n'a senw na.

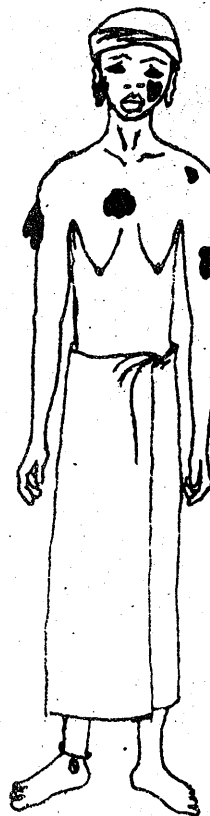
Dòonin dòonin bana bè juguya k'a bolonkòniw n'a sennkòniw tigè. A fasaw bè ja, a bè kènyè ka taama.

Kuna tè mògò faga, nka a b'a nagasi.

Banaba ye siya fila ye :

Siya fòlò ye bagi ye

siya filanan ye kuna ye

2. Bana in bè sòrò cogo di ?

Fòlò mògò dów tun b'a fò ko ni muso bolo bè ji la n'a ma bar pewu, n'a ni cè jèra, n'o kèra den ye, a ni kuna bè na.

Sisan dògòtòròw y'a jira ko bagitò bè se ka banaba di mògò wèrè ma.

3. Bana in bè furakè cogo di ?

Fòlò mògò dòw tun b'a, furakè ni jiri dilì ye. Kilisi bè kè jiri dili in na k'a tobi.

Banabagatò b'a ji dò min, k'a ko n'a tò ye fo k'a fari bòsi. Q b'a ja a wolo la.

Sisan, dògòtòròw b'a furakè ni fura kisè wali sògòli ye.

Furakisè bè ta dògòkun o dògòkun.

Sògòli ye tile tan ni duuru o tile tan ni duuru ye.

Kunatò bè san 3 kè furakèli la.

Bagitò ka furakèli tè kòtigè fyewu.

SÒGÒSÒGÒNINJÈ

1. Sògòsògòninjè bè dòn cogo di ?

Sògòsògòninjè ye fagonfagonna bana-de ye.

A bè dòn sògòsògò fè.

Ni banabagatò bè sògòsògò, kaari jèman bè bò, a bè se ka kè nèn wali joli ye.

Sògòsògòninjètò bè fasa. Dumuni nege t'a minè. A barika bée bè ban. A tè se ka foyi kè. A bè wòsi sufè.

Sògòsògòninjè ye bana jugu ye : n'a ma furakè, a bè mògò faga.

A mana mògò minè, a bè juguya dèoni dèoni fò ka se san caman ma.

Sògòsògòninjè bè se ka mògò bée minè, denmisènw ni mògòkò-ròbaw, cèw ni musow, n'i sònmina ko sògòsògòninjè b'i la, i ka kan ka taa dògòtòròso la. U b'i kaari ta ka lajè mansin na, ni sògòsògòninjè don, u b'o dòn. Ni sògòsògòninjè tè, u b'o dòn.

2. Bana in bè sòrò cogo di ?

Fòlò mògòw b'a fò ko a bè sòrò dumuni de fè : dòw b'a sòrò dòlò fè, dòw b'a sòrò kini fè, dòw b'a sòrò dègè fè.

Sisan, an b'a dòn ko a bè sòrò sògòsògòninjètò kaari fè : ni sògòsògòninjètò bè sògòsògò, n'i b'a kèrèfè, a finyè bè se ka bana lase i ma.

Ni sògòsògòninjètò ye kaari tu dugúma so kònò, mògò wèrè mana don o so kònò bana in bè se k'ò tigi minè.

3. Bana in bè furakè cogo di ?

Sògòsògòninjètò ka kan ka taa dògòtòròso la ; a bè furakè ni sògòli ni furakisè ye don o don fò san kelen ka dafa.

Ni san kelen ma dafa furakèli la, hali ni nògòya kèra, bana ma ban. A bè wuli tugun.

Dògòtòrò dòn de bè se k'a fò ko bana banna Mali fan bèe fè, sògòsògòninjè bè furakè fu. Mògòw minw furakèra dògòtòròso la, caman nògòyara u la.

4. Bana in bè kurbèn cogo di ?

A fòlò, o ye ka sògòsògòninjètò furakè fò bana ka ban, ni bana-bagatò bèe ma furakè sògòsògòninjè tè ban.

A filanan, o ye denmisènw bolocili ye. Sògòsògòninjè boloci bè kè numan boio kala la ; a bolocinò bè kè joli ye. O joli bè se ka mèn nka a bè kènèya.

Kènèya ye foroba fèn ye ; bèe ka kan k'i seko k'a la.

KANJABANA WALI KANFASAJABANA

1. Kanjabana bè dòn cogo di ?

Kanjabana bè daminè ni kungolodimi ni farigan ye. Banabagatò bè fòonò. N'i y'a lada bilali kan, k'i bolo don a tòn kòrò, k'i b'a bonbon turu a disi kan, a tè se ka yen sòrò.

N'a ma furakè joona, banabagatò bè kirin tuma o tuma, a bè ja. Kanjabanatò caman bè sa, nka ni min ma sa, o bè se ka kè finyètò ye. Dòw bè se ka kè fiyentò walima bobo ye, dòw fana fankelen bè se ka sa, wali u bè kè nabara ye, kanjabana bè mògò bèe minè, nka denmisènw ta de ka ca.

2. Bana in bè sòrò cogo di ?

Kanjabana ye finyè bana ye.

A bè sòrò tilema fè.

San dòw la, a bè mògò caman minè nyògòn fè, san dòw la fana, a bè se ka mògò kelen kelenw minè.

3. Ni kanjabana donna dugu kònò, mun ka kan ka kè ?

Dugu mògòw ka kan ka mògò ci ka taa dògòtòrò wele joona. Ni dògòtòrò nana, a bè banabagatòw furakè, ka ladilikanw di dugu mògòw ma.

Mògò si man kan ka don, mògò si man kan ka bo dugu dafè. Ni banabagatòw ka ca, kènèbagatòw bè se ka bana in kurbenni fura ta.

JADÒYI

WALIMA TETANÒSI WALIMA FASAJABANA

1. Jaṅòyi bè dòn cogo di ?

Jaṅòyi ye bana ye, min bè se ka mògò bée minè :
denmisènw fara mògòkòròbaw kan.

Bana daminè, banabagatò tè se k'a da yèlèn, o kò fè, bana bè
juguya.

Tuma ni tuma ni mankan bora wali ni yeelen sigira banabagatò
nyè kan, a bè siran, ka ja.

2. Jaṅòyi bè sòrò cogo di ?

Ni nègè y'i tigè wali ni fèn y'i sògò wali ni joli b'i la, min da
nògòyara nka a ma suma, jaṅòyi bè se k'i minè.

Jaṅòyi ka telì ka jubatòw n'u denw minè ani bolokodenw ni
kelebetòw.

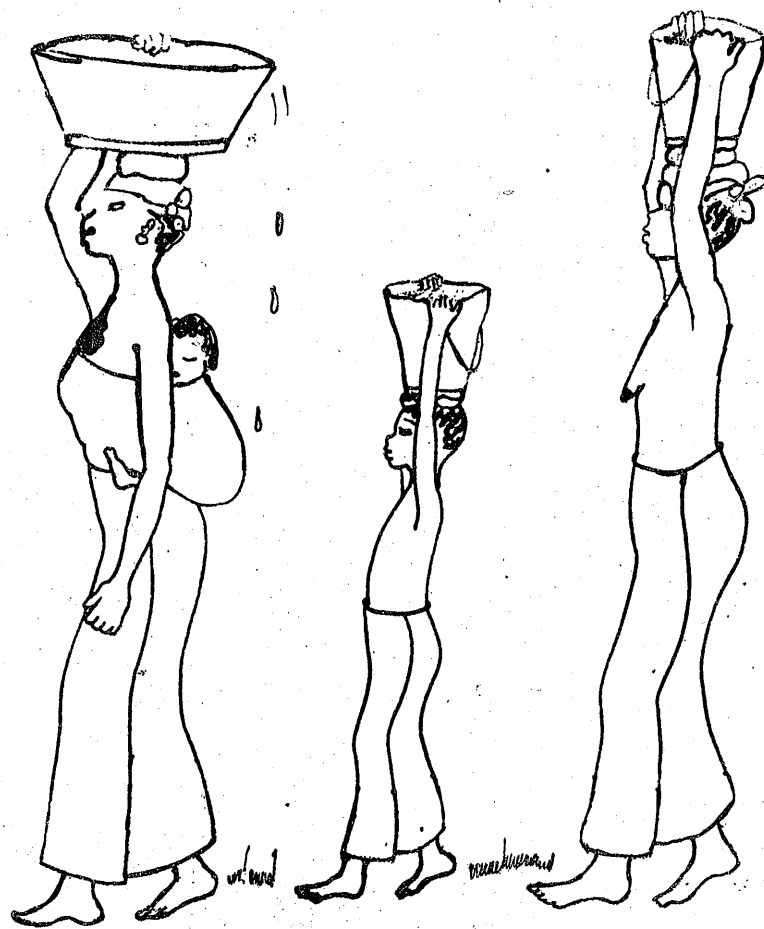
3. Jaṅòyi bè kumbèn cogo di ?

Jaṅòyi boloci ka kan ka kè mògò bée la. Nka minnu ta ka gèlèn,
o ye muso kònòmaw, denmisèn sigitaw ni kelebetòw ye.
Nin bée kò fè, joliw ka kan ka furakè konyuman.

4. Ni jaṅòyi ye mògò minè, mun ka kan ka kè ?

Jaṅòyitò ka kan ka taa dògòtòròso la joona.

ji

JI COGOYAW

Ji nyuman ye ji jumèn ye ?

Dugu kònò mògò dów b'a fà ko kòlòn dów ji ka di, ko dów ji ka go.

Dònnikèlaw y'a jira ko ji konyè sirilen tè a diya n'a goya la : ji nyuman ye, mògò bè min min, n'a t'i bana.

Ji jugu ye ji jumèn ye ?

Ji jugu ye min ye, i mana min min, n'a b'i bana.

Ji jugu bè se ka bana jumèn w bila mògò la ?

N'i ye ji min, a bè se ka kònòboli walima tògòtògònin bila i la.

Kònòboli ye bana juguba ye, min bè mògò ji sama k'i fanga ban. Nka, a ka jugu kosèbè denmisènw de ma ka tèmè mògòkòròbaw kan. O de siratigè la, kònòboli denmisènsaya ka ca.

Tògòtògònin fana ye bana ye, min bè mògò sègèn k'i fanga ban. O de kama, an ka kan k'an yèrè tanga ji jugu minni ma, k'an ka ji mintaw woloma.

JI NYUMAN SÒRÒ COGO

Ji nyuman bè sòrò yàrò jumèn w ?

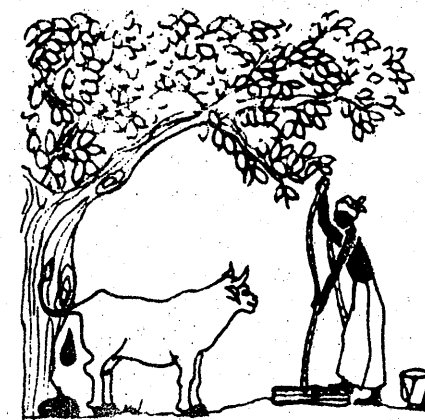
Ji nyuman bè bò san fè, o bè bò dugu ju kòrò. Nka, ni hadamadènw m'a kòlòsi, a jì nyuman in bè se ka nògò, ka kè ji jugu ye.

Ji nyuman bè se ka nògò cogo di ?

Ni kòlòn don, nògò bè se ka don a da fè. Ni datugulan t'a la, finyè bè se ka nya-manw jigin a kònò; fènyènamaw fana bè se ka bin a kònò, k'a ji nògò.

Jurufilen min fofora dugu ma, n'a jiginna kòlòn kònò, a b'a ji nògò.

Ni musow bè koli kè kòlòn kèrè fè, ni baganw fana bè na ji min fo kòlòn da la, ka bo ni sugunè kè yen, kòlòn da bè bòrògò, ji juguw bè còonò ka jigin kòlòn kònò.

Ni ponpe kòlòn don, nògò tè se ka don a da fè. Nka, ji jugu bè se ka còonò a nègèburu fè.

Ni ji nyuman bòra kòlòn na, a ta cogo n'a mara cogo bè se k'a nògò.

N'a tara minèn nògòlen na, o nògò bè jigin a la.

N'a marala daga nògòlen, walima daga datugubali kònò, ji bè nògò.

KÒLÒN DA LABÈN COGO

Kòlòn n'a lamini labènni tè taa fèn minnu kò, olu filè :

- kankun
- datugulan
- sinsan
- bòlò, jurufilen bè dulon min na.

O tèmènen kò, a nyininen don an fè, an ka finiko yòrò ni baganw minni yòrò janya kòlòn da la.

Kankun

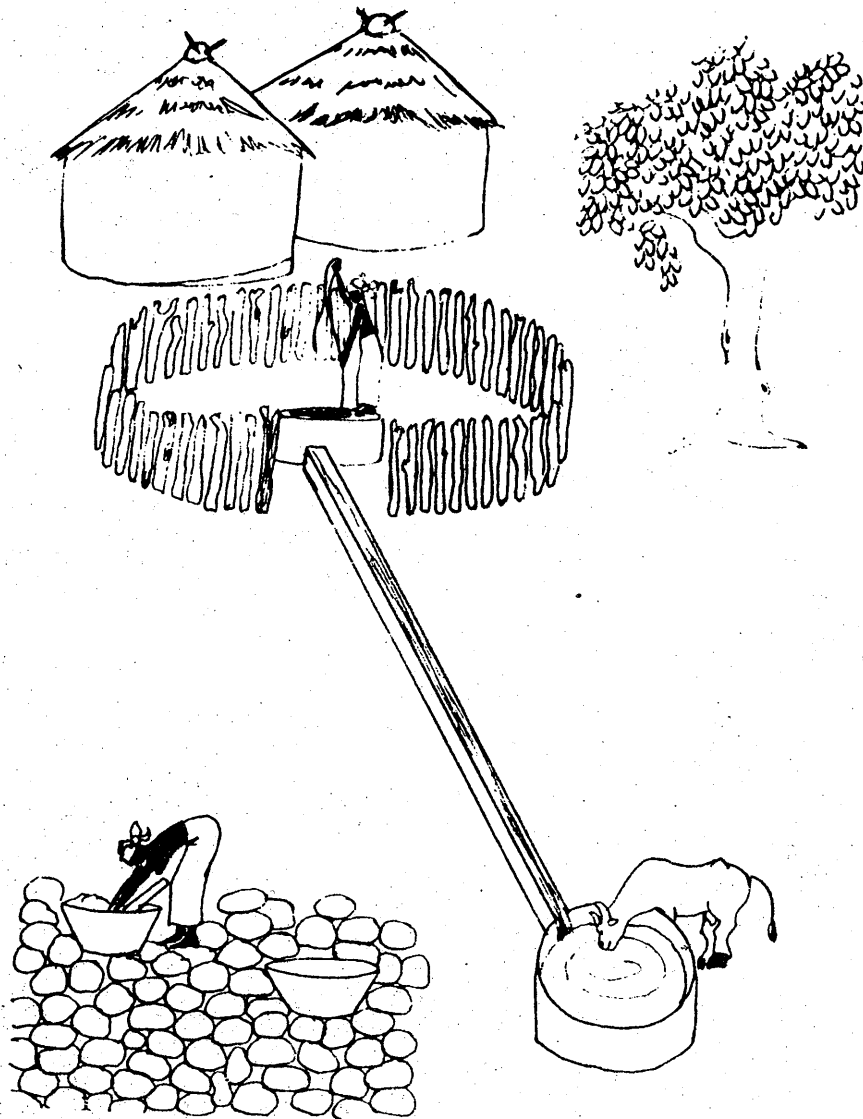
Kòlòn kankun bè dila ni bèlè misènw ni simòn ye.

A banbali ka kan ka kè kare ye, min kèrè kelen kelen bèe bè kè mètèrè fila ni santimètèrè 50 ye. A kundama bè kè santimètèrè 20 ye.

Kòlòn kankun bè dila ni simòn bòrè wòorò nyògòn ye.

Datugulan

An ka kan ka kòlòn datugulan kèrèfèla penpe banbali la, walasa a kana ta ka bò a da la. An bè se ka datugulan in dila ni jiri, walima nègè ye.

Sinsan

An bè kòlòn da lamini ni sinsan min ye, o ni kòlòn cè ka kan ka kè mètèrè tan ye. An bè donda bò a la, min bè se ka tugu.

Bòlò

Bòlò bè turu banbali kèrè fè, jurufilen bè dulon min na.

Finiko yòrò

Finiko yòrò bè labèn sinsan kò fè, walasa ji nògò ni bòrò-bòrò kana sigi kòlòn da la. Bawo, u bè se ka còonò kòlòn kòndò.

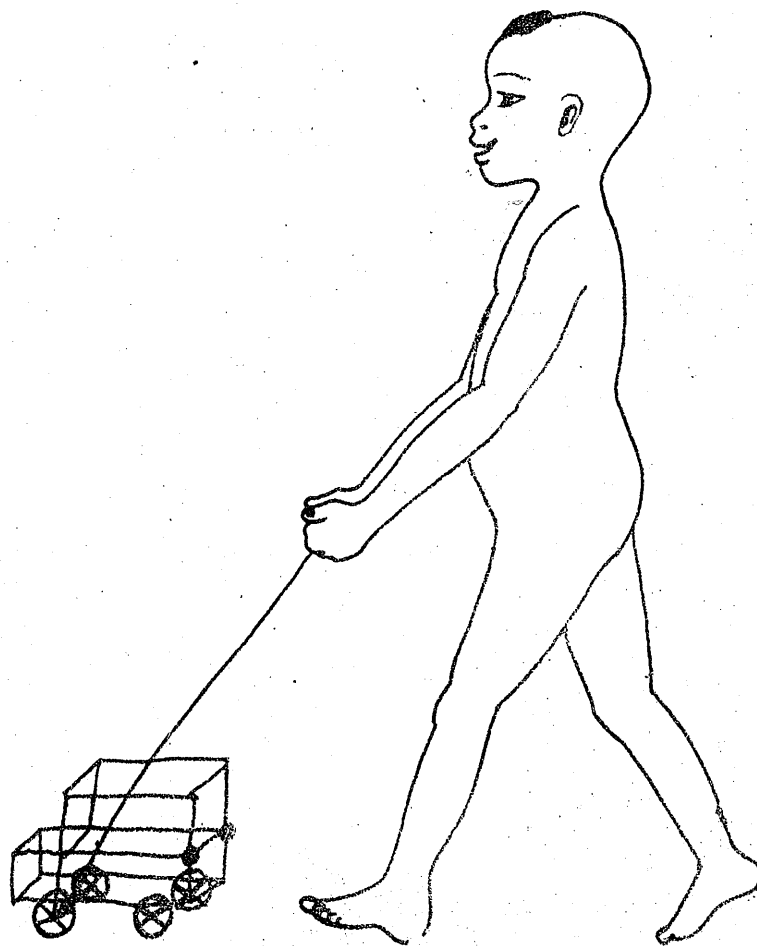
An bè finiko yòrò kè dingèba ye, min dunya ye santimètèrè 30 ye, k'o lafa ni kabakuruw ye, ka bèlè misènw da olu kan. Dingè in kèrè kelen kelen bèe ka kan ka mètèrè naani sòrò. Wuluwulu dò bè bò finiko yòrò cèmancè la, min kòndò ye mètèrè kelen ni tila ye, a dunya mètèrè fila. An b'o fana lafa ni kabakuru misènw ye.

Finiko yòrò ka kan ka dila jiri dò ju kòrò, min suma bè musow lafiya u ka koli sen fè funteni waati.

Baganw minni yòrò

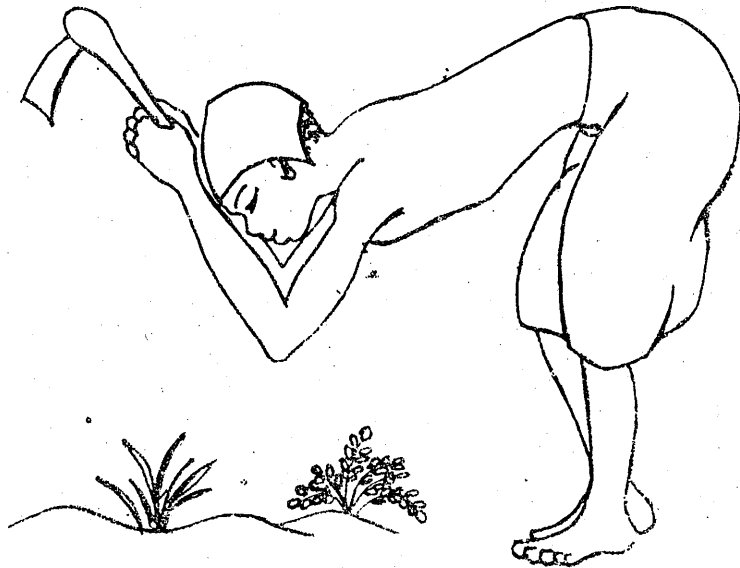
An ka baganw minni waarow fana sigi sinsan kò fè, walasa baganw kana madon kosèbè kòlòn na.

denmisènninw balo
cogo nyuman

DUMUNI SUGUYAW N'U NAFAW

Suman suguya caman bè sènè anw fè yan, i n'a fò : nyò, shò, kaba, fini, tiganinkuru, malo, tiga, bananku, woso.

Nin suman kofòlenw bè se ka kè dumuni minnu ye, olu dôw filè : to, basi, kini, seri, m̀ni, dègè, fòyò, fari, laro, shòkuuru, òm̀i, tiganinkuru, ani fininkòri.

N'an ko dumuni ninnu ka diya k'an nafa, an ka kan k'u kunkòròta ni kògò, datu, sunbala, gan, namugu, nsirabulu, tigadègè, sogo, jègè, tomati, jaba, nònò, ani sukaro ye.

Dumuni suguya wèrèw bè yen, minnu bè ninnu dafa, i n'a fò jiridenw, di, ani bilakarow ka basasogo ni nyinèsogo ani kònòsogo. Fèn wèrèw bè yen, minnu dunni ka suma, n'o ye shèfan ni kamifan ye.

Dumuni ninnu n'u kunkòròtanw bèe lajèlen ye hadama-den balo ye. Nka, d̀gòtò-ròw ka jate la, wolonwula bè yen, minnu nafa ka bon, ka tèmè tòw kan.

Olu filè nin ye :

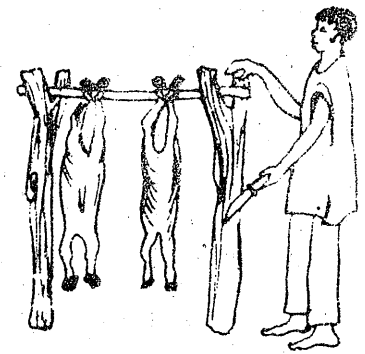
- jègè,
- nònò,
- sogo,
- shèfan wali kamifan,
- shò,
- tiga,
- sunbala.

jègè

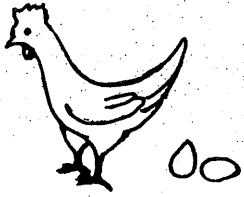

nònò

sogo

shèfan wali kamifan

shò, tiga, sunbala

Ninnu duni de bè denmisèn mò diya, ka banabagatò lahinè,
ka muso kònòma n'a den barikaya, ka denbatigi sinji caya.

DUMUNI NAFAMAW DUNBALIYA BÈ NA NI MUN YE ?

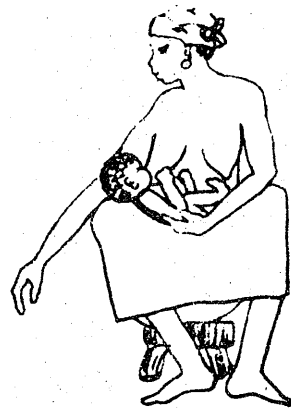
Bamananw b'a fò ko muso gadumandonna den tè bin. Ni den min ba t'a balò ka nyè, a bè fasa, fo a ku bè bò, a barika bè ban, a bè nògòsi k'a kòsòn. Tuma dòw yèrè la, a senw bè se ka funun, walima a nyèda, k'a kunsigiw ja k'u bilen, a kònò bè boli, a tè sòn dumuni na, a tè se ka bana caman kun.

N'an ye nin taamashyènw ye den min na, o kòrò ye ko o tè dumuni nafamaw dun.

Ni den balo ko ka nyi, a man kan ka fasa. A bè bonya, k'a sòrò, a mò ko ka nyi, wa bana caman bè tèmè a kan.

AN BÈ DEN BALO COGO JUMÈN KA NYÈ ?

Den ka balo barikama fòlò ye sinji ye : sinji dāròn bè den bò, fo ka taa se a nyin fòlò bòli ma.

Ni nyin fòlò bòra, dumuni wèrèw ka kan ka sinji dafa.

Min dilali ka nògò denba ma, o ye seri ye.

Nka, serijè dama t'a nyè, fo an k'o kunkòròta ni nònò ye, walima jègè mugu, walima shèfan, wali kamifan, walima tigamugu.

Ni den ye san kelen dafa sinji ni seri kò fè, a ka kan ka mògòkòròbaw ka dumuni bèe dun. Nka, o dumuniw ka kan ka kòròta ni jègè mugu ye, walima sogobu, walima tigamugu, walima sunbala. Okò fè, den ka kan ka shò dun sinyè kelen dōgòkun kòndò, a kèra a nòmi ye, walima a fari, walima shòkuuru, walima a shòntigimè.

Ni den man kènè,

an ka kan k'a balo cogo di ?

Den banabagatò mago bè dumuni nafamaw la kosèbè. O de kama, dumuni nafama minnu kofòra ka tèmè, o man kan ka dèè abada den banabagatò la.

An tènà se ka bana bèe kofò yan, nka an b'a dòn ko nyò-nintò ka balo ka gèlèn kosèbè. Bawo, a tèsòn dumuni na. O tèmènen kò, bamananw tèsòn ka dumuni suguya dòw dij a ma, i n'a fò, sogo bilen ni tiga, ko nin bèe de bè nyònin juguya. O de kama, dōgòtòròw b'a nyini an fè, an k'an jija ka dumuni nafamaw di nyònintò ma, i n'a fò, jègè, nònò, shèfan wali kamifan, shèsogo, shò, ani sunbala. Nka, dumuni wèrè bè yen, min sòrò ka nògòn, n'a ka fisa kosèbè nyònintò ma.

Bana wèrè bè yen, min fana balo ko ka gèlèn kosèbè, o ye kòndòboli ye. Fòlò mògòw tun b'a fò ko ji bè kòndòboli juguya, nka dōgòtòròw y'a jira ko n'i ye sukaro tòròmòjò kelen ni kògò dònin kè ji litiri kelen na, kòndòbolitò k'o min don o don, o bè kòndòboli nògòya kosèbè.

DUMUNI NAFAMAW BÈ SÒRÒ COGO DÌ ?

Dògòtòròw b'a nyini anw fè dumuni nafamaw kana dè sè denmisènw na abada. An bè se k'olu sòrò cogo dī ?

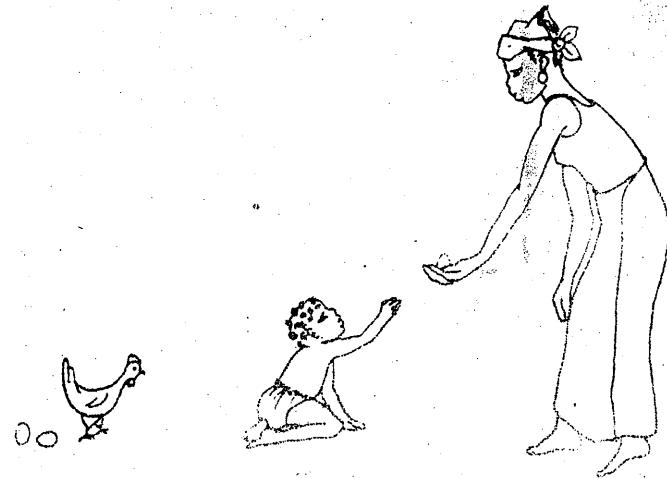
Dòw 'bè sòrò an fè san' mumè bée, n'o ye shò, tiga, ani sunbala ye. Dòw sòròli ye waati ni waati ye, n'o ye nòndò, jègè, shèfan, wali kamifan, ani sogo ye.

Min ye nòndò ko ye, an bée b'a dòn ko nòndò dan tè misi nòndò ye. Ni misi nòndò tè sòrò tuma bée, an bè se ka ba nòndò bila a nò na.

O siratigè la, mògò caman hakili la ko ba nòndò bè bana bila mògò la, i n'a fò, kaliya ni sògòsògòninjè. Nka, dògòtòròw y'a jira ko ba nòndò tè bana si bila hadamaden na, wa nafa min bè misi nòndò la, o nyògòn de bè ba nòndò la.

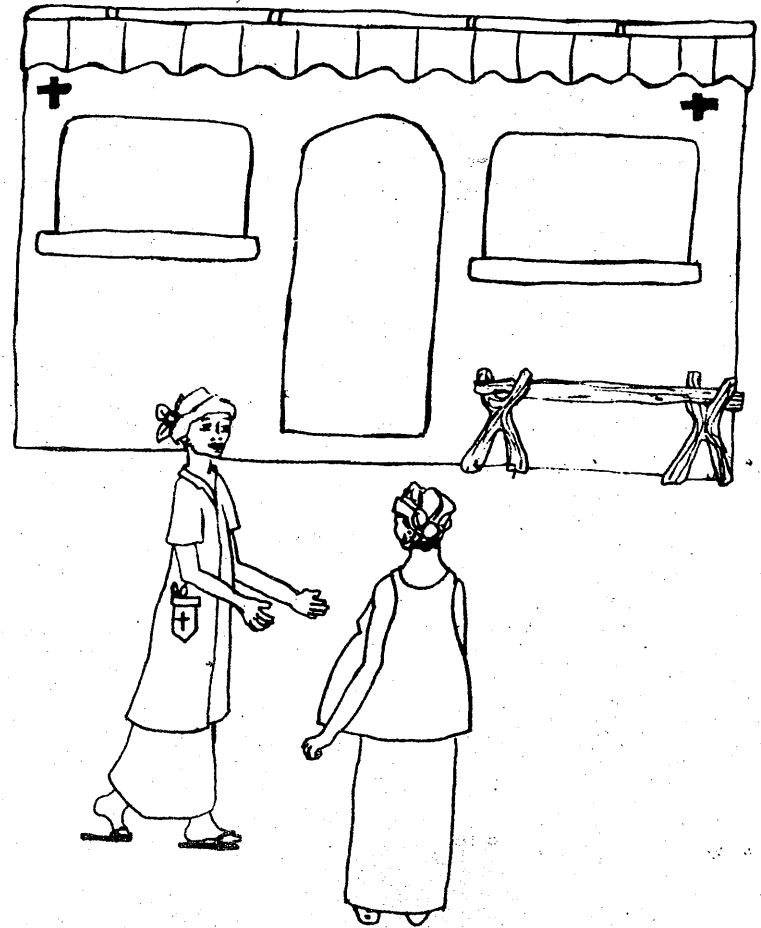
Min ye jègè ko ye, an bè jègè jalan ni jègè wusu san sugu la, k'a mara an bolo kòrò. Nka, an y'a kòlòsi ko o jègè sannen bée bè dun tile dama dè dòn dòn kòndò. Bamananw dun b'a fò ko don kelen fa tè wulu kè doso ye. O tuma, n'an b'a fè ka nafa sòrò an ka jègè sannen na, fo an k'a mugu bò, k'a lasago minèn dè kòndò, k'a to k'a dònin dònin kè dumuni na don o don.

Min ye shèfan walima kamifan ko ye, bamanan ma deli olu dili la denw ma, bawo o b'a fò ko a b'u kè nson ye, ani shèmara ka gèlèn an bolo, bawo shè banaw ka ca. Dògòtòròw b'a nyini an fè, sanni bagan dògòtòròw ka na an dèmè shè banaw furakèli la, denbaw k'u jija ka shèmuso kelen bila den tògò la, a bèna to ka min fan dun.

Min ye sogo ko ye, dugu mògòw ka kan k'u jija ka tònò bò sinyè kelen dègòkun kòndò, walasa denbatigiw bée ka se ka dè san k'o kè u ka na la.

muso n'a den
ka Kènèya sabatili

MUSO LAJOLEN

an b'a dòn cogo di ko muso lajòra ?

Muso ka lajòli bè dòn, n'a ye kalo tèmè. O waati la, u caman ka bana misènw bè caya, i n'a fò, fòonò, nyènamini, kònòdìmi, kunkolodìmi, farifaga, ani yèrèyèrè. Nka, an k'a to an hakili la ko laadatèmè bèe tè kònò ye.

Taamashyèn wèrèw bè se k'a jira ko muso lajòlen don, i n'a fò, sinnunkun kunbaya an'a finya, ani farikolo nyè yè-lèma.

Muso kònòma ka kan k'a yèrè
n'a den lakana cogo di ?

Fòlòfòlò bamananw tun b'a fò ko muso kònòma ka kan ka binyè ni sogomafènw dun, nka a kana toto, kooro, ani sogo nyènamaw dun, i n'a fò, sonsanw, mangalanw n'u nyègòri-naw. A n'a cè bolo man kan ka don su ko fan si la, u man kan ka ni fan si bò, fo n'a kèra jolomafènw ye.

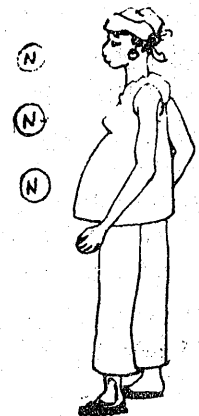
U tun b'a fò fana ko baara bè muso lajòlen ka tin nògòya. O de kòsòn, bamananw bolo, muso kònòma bè baara bèe kè, k'a ta dògònyini ni dògòci la, fo ka taa se nyèsususu ni jita ni tofasa ni finiko ani sènèkè ma.

Nka, sisan dògòtòròw bè fèn naani gèfèya an ma muso kònòma n'a den lakanali siratigè la, n'olu filè :

1. muso kònòma man kan ka baara gèlènman kè, a ka kan ka dèmè a ka baaraw la.

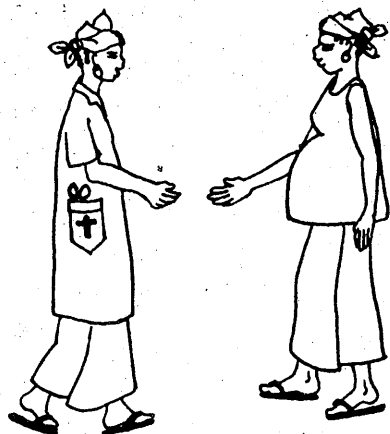

2. a ka kan ka niwakini kisè saba ta, dògòkun o dògòkun, fo ka taa a jigin.

3. muso lajɔlen ka kan ka dɔmuni nafamaw dun, i n'a fɔ, jɛgɛ, sogo, nɔnɔ, shɛfan, sunbala, tɪga, ani shɔ.

4. a ka kan ka taa peseli la, ni kalo tɛmɛna a kan. O mana kɛ, dɔgɔtɔrɔmuso b'a ka peseli don tɔw fo a ye. N'a ye kalo fila fɔ, a kan'o jɛ ; n'a ye kalo kelen fɔ, a kan'o jɛ ; hali n'a ko tile tan ni dɔuru, a kan'o jɛ.

Peseli nafa ka bon :

- a fɔlɔ: dɔgɔtɔrɔmuso b'a f'i ye n'i ka kan ka jigin dɔgɔtɔrɔsɔ la, walima n'i bɛ se ka jigin dugu kɔnɔ tinminɛmusow bolo ; bawo, muso dɔw jiginni wajibiyalen don dɔgɔtɔrɔw tɛgɛ kɔnɔ, i n'a fɔ, muso surunw, muso minnu bɛ cun u sen kelen kan, muso dantɔninw, muso tingɛlɛntigiw, muso ope- relen kɔrɔw jiginni sen fɛ, muso minnu den kun bilenninw bɛ segin u kɔ, ani bana wɛrɛw.
- a filanan : dɔgɔtɔrɔmuso b'a f'i ye ni bana b'i la, ani i ka kan ka furakɛ cogo min na.
- a sabanan : dɔgɔtɔrɔmuso bɛ laadilikanw lase i ma.
- a naaninan : dɔgɔtɔrɔmuso b'i fugu ci, walasa k'i n'i den kisi jandɔi ma.

dɛgun jumɛnw bɛ se ka muso kɔnɔma sɔrɔ, ani mun ka kan ka kɛ o siratigɛ la ?

Muso kɔnɔma ka bana misɛn minnu kofɔra ka tɛmɛ, i n'a fɔ, fɔnɔ ni nyɛnamini, o tɛ baasiba ye lasiritɔ ma. Nka, n'u taara nyɛ fɛ fo ka tɛmɛ kalo saba kan, u bɛ se ka kɛ dɛgunw ye muso kɔnɔma ma.

Dɛgunba minnu bɛ se ka muso lajɔlen sɛgɛn, olu ye kɔnɔdimi, basibɔn, ni senfunun ye. Bana suguya bɛ se k'a minɛ fana. Kɔnɔ b'o dɔw yɛrɛ juguya.

Ni bana o bana ye muso kɔnɔma sɔrɔ, a k'i teliya ka taa dɔgɔtɔrɔsɔ la. Ni dɔgɔtɔrɔmuso ye fɛn o fɛn min fɔ a ye, a k'i jija k'o kɛ a cogo la. Nka, an bɛ b'a dɔn k'a fɔ ko muso kɔnɔma ka bana fura fɔlɔ ye lafiya ye.

JIGINNI

a bè dòn cogo di ko muso ka tin daminèna ?

Tin bè dòn ni kònòdìmi ye. Muso kònò mana kalo kònòntòn sòrò, ni kònòdìmi wulila, k'a suma, k'a wuli tuguni, k'a suma, k'a tugu nyògòn na, k'a juguya ka taa o fè, o tuma na, an b'a dòn ko tin daminèna.

Ni ji bõra, o fano bè se k'a jira ko muso kònòma siõra tin kurun kan.

ni muso bè tin na, a b'a yèrè sòrò cogo di ?

A ka ca a la, ni den bè wolo, a kunkolo fòlò de bè bò. Nka, den dòw fana bè yen, olu bè na u sigilan kan.

Den bòli tè jiginni bannen ye. Muso t'a yèrè sòrò ni tonso fana ma bò.

gèlèya jumènw bè se ka sòrò jiginni na ?

O gèlèyaw ye saba nyògon ye

1. Tin mèenni : o bè sòrò den na cogo juguya fè, walima

tintò solo dògòya, wali n'a wagalen don, walima ni fanga tè tintò la k'i tontò.

Muso geren (kònò nyè fòlò) ka tin man kan ka tèmè tile kelen ni su kelen kuntaala kan.

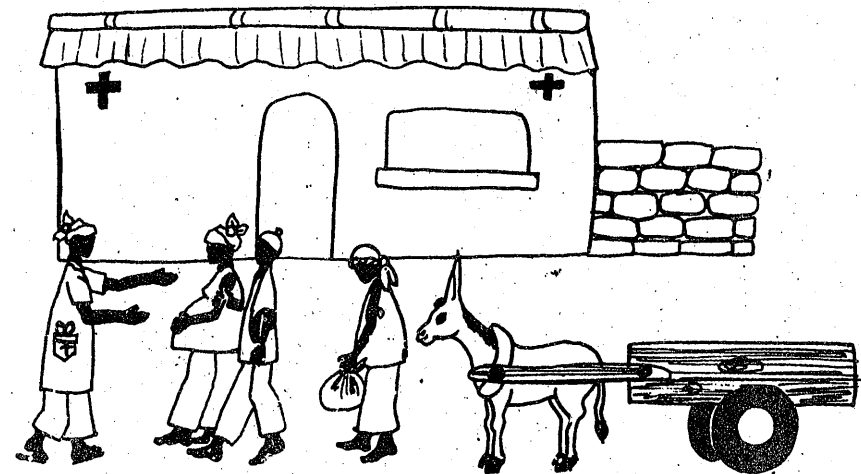
Muso wololen kòròw (muso minnu t'u kònò nyè fòlò la), olu ka tin man kan ka tèmè tile kelen walima su kelen kan.

2. Kunkolodimi gèlèn min bè díbi don tintò nyè kòrò, k'a tigilamògò ja.

3. Den nalen kò, ni basi cayara, k'a sòrò, tonso ma bin, walima a binnan kò.

aèlèya mana tintò sòrò, mun ka kan ka kè ?

Ni muso kèlè gèlèyara tintò ma, an ka kan ka taa n'a ye, jooa dògòtòròso la.

Jigin yàrò jumèn ka fisa tintò ma ?

Jigin yàrò nyuman ye dōgòtòròso ye, bawo yàrò saniyalen don. Otēmènen kò, m̀d̀àd̀ faamuyalenw de b̀è tintò k̀l̀ò̀s̀i yen. N'ì b̀è yen, g̀è̀l̀è̀ỳa mana don i ka tin na, u b̀è fura s̀ò̀r̀ò a la jona.

Muso minnu ka tin ka ǹò̀g̀ò̀n, n'ù t̀è se, walima n'ù t'̀à f̀è ka taa d̀ò̀g̀ò̀t̀ò̀r̀òso la, olu b̀è se ka jigin tinminèna kalan-nenw bolo u ka dugu k̀ò̀ǹò. Nka, n'ò tinminènw ko minnu ka taa d̀ò̀g̀ò̀t̀ò̀r̀òso la, sira ka kan ka minè n'olu ye o yàrò b̀è.

tinminèmusow ka kalan nafa ye jumènw ye ?

F̀ò̀l̀ò̀f̀ò̀l̀ò musow tun b̀è jigin dugu ma tinminènw bolo. Olu tun b̀è barajuru tigè ni m̀ù̀r̀ù k̀ò̀r̀ò ye. D̀ò̀g̀ò̀t̀ò̀r̀òw y'̀à jì-
ra ko jubatò n'a den ka jàg̀ò̀ỳi sababu de b̀è b̀ò o walew la.

O de kama, d̀ò̀g̀ò̀t̀ò̀r̀òw b̀è tinminèmuso k̀ò̀r̀òbaw dalajè sisan, k'ù dege tinminè k̀è cogo nyuman na, i n'̀à f̀ò, jubatò jiginni mana saniyalen kan, den barajuru tigèli ni lamu kura saniyalen ye, anì den bara furakèli n'̀à sirili ni fini kolon saniyalen ye, anì furajinin k̀è̀li den nyèkan. N'ù y'̀à ye, muso minnu ka tin ka g̀è̀l̀è̀n, u b'olu bila ka taa d̀ò̀g̀ò̀t̀ò̀r̀ò bara.

JUBATÒYA

jubatò kènè ka kan ka mun kè ?

A ka kan ka dumuni nafamaw dun. Ni muso jiginni ye ̣ile tan ni duuru b̀ò, a ka kan ka taa d̀ò̀g̀ò̀t̀ò̀r̀òso la, u k'̀à lajè, ni bana t'̀à la.

Kabini a mana jigin, jubatò ka kan k'̀à sin ko tuma b̀è, k'̀à jè, sanni a k'̀à di den ma.

g̀è̀l̀è̀ỳa minnu b̀è se ka s̀ò̀r̀ò jubatòya k̀ò̀ǹò anì jubatò ỳè̀r̀è ka kan ka min k̀è o la

Ni den girintira sin na (ni d̀ò̀w b'̀à f̀ò o ma ko "sintagi"), i h̀è fini kolon su jì goni la, k'̀o k̀è ka sin ni k̀d̀àd̀ siri nyò-gòn na s̀ò̀g̀ò̀ma ni wula.

Nka, tuma d̀ò̀w, jubatò ka basibòn b̀è se ka caya kojugu, wali k'̀à b̀òli kuntaala f̀è̀m̀è tile tan ni duuru kan, wali a fari b̀è goniya, wali a ka jubatò fini kolon kasa b̀è b̀ò, walima gankekòndàimi b'̀à minè, wali a sin b̀è nèn ta, walima jì t̀è jigin sin na.

Ni nìn bana ninnu kelen o kelen ma furakè a furakè tuma na, a b̀è se ka k̀è sababu ye ka muso ka wolo tigè, wali ka k̀è a sata ye. O de kosòn, jubatò wajibiyalen don ka d̀ò̀g̀ò̀t̀ò̀r̀òso s̀è̀g̀è̀r̀è o siratigè la.

DEN KA KÈNÈYA

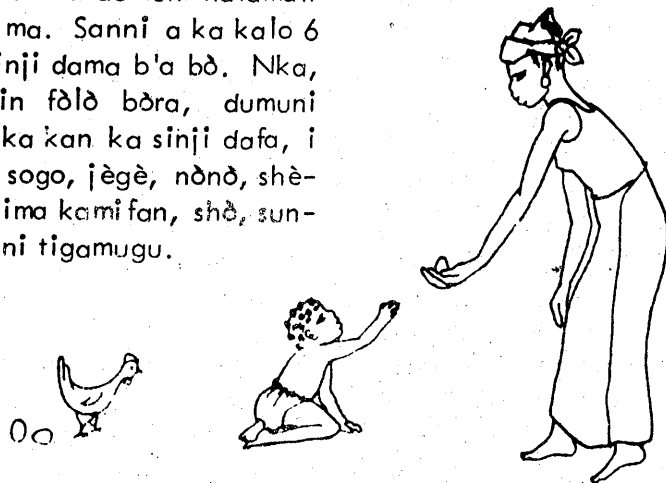
den ka kènèya bè dòn cogo di ?

Den kènèman nisòn ka dí. A ka kasi man ca, a bè bonya, a fari bè saniya, a bè sin min kosèbè, a bè tulong kè, a bè sunògò k'a fa.

Nka, den min tè kasi ka kòrò, n'i y'o ye kasi la tuma bèe, a tè sòn sin na, a tè tulong kè, a nisòn man dí, wali a fari bè goniya, wali a ka sunògò bè tigètigè, wali a bè fasa, o bèe b'a jira ko a man kènè.

den ka kènèya bè sabati cogo di ?

An ka kan ka dumuni nafamaw dí den ma. Sanni a ka kalo ó sòrò, sinji dama b'a bò. Nka, n'a nyin fòlò bòra, dumuni wèrèw ka kan ka sinji dafa, i n'a fò, sogo, jègè, nònò, shèfan walima kami fan, shò, sunbala, ani tigamugu.

An ka kan ka den tugu ci, walasa k'a kisi sògòsògòninjè, nyòninsan, niisindosònin, keteketenin, jaṅḳyi, kanjabana, ani bana wèrèw ma.

An ka kan ka niwakini di den ma, k'a daminè samiyè don da la, fo nyò gosi tuma. Odeb'a to, kòndnyama t'a minè.

- Den mana wolo, fo a ka kalo wòrò sòrò, niwakini kisè tilancè ka kan ka dí a ma sinyè kelen dògòkun o dògòkun.

- K'a ta kalo wòrò la, ka taa a bila san wòrò la, niwakini kisè kelen bè dí den ma sinyè kelen dògòkun o dògòkun.

Den ka kan ka jira dògòtòròw la kalo o kalo. Bawo, anw tè bana dòw ye, nka dògòtòròw nyè tè tèmè o kan.

ni den man k'ènè, an ka kan ka mun kè ?

Ni den man k'ènè, an ka kan k'a jira balikukalan dōgōtō-rōw la, wali ni dōgōtōrōso bè dugu kōndò, ka taa n'a ye yen.

An man kan k'a jè dumuni ni ji la, an ka kan k'a karaba yèrè de olu la.

Ni a kōndò bè boli, an ka kan k'a ka ji minta dila a dan ma : ka kōgò ddonin ni sukaro tōrōmōjò kelen kè ji litiri kelen na, a k'o min tile kōndò.

sukaro
tōrōmōjò kelen

Kōgò tōri
Kelen

ji litiri
Kelen

BANA MINNU BÈ MUSO KÒNÒGAN

gankekòndìmi

Gankekòndìmi bè wuli muso fè, n'a bolo bè ji'la, wali a jìginnen kura. N'a mènna n'a ma furakè, a bè se ka bange tigè muso la.

tonsonyimi

Tonsonyimi ye kòndìmi ye, min òmi bè wuli muso kòndò kalo fllanan, sabanan, ani naaninan. N'a ma furakè jona, muso kòndò bè tinyè.

Nin bana flla ninnu fèn o fèn mana muso sòrò, a ka kan k'i nyèsin jona dógòròso ma.

sere

Ni muso denw surunyana nyògòn na, o bè sé ka na ni baasi ye. Denba n'a denw bée bè sègèn. Sere fura dò ye denw janyali ye nyògòn na. Ni muso min b'a nyini, o n'a cè wajibiyalen don ka se dógòròw ma.

Ni dógòrò tè dugu min kòndò, o musow ka kan k'u yèrè tanga cèbankòndò ma, koli daminè don kò tile tan, o ka se koli daminè don kò tile mugan ma. Bawo, o furancè de kòndò, muso bè se ka kòndò ta.

Kasaara minnu Ka teli Ka mògòw sòrò dugu Kòndò

**KASAARA JUMÈNW BÈ SE
KA DUGUKÒNÒMÒGÒW LASÒRÒ ?**

A fòlò ye binni ye

O bè se ka kè jirilabinni, wali bagannabinni, wali bolifennabinni, yèrèmbinni, kòlònnabinni, walima dingèkònbinni, ani bin cogo wèrèw.

A filanan ye tigèli ye

O bè se ka kè murulatigèli ye, wali dabatigèli, wali jelatigèli, wali wòlòsòlatigèli, wali gungurun sògò, ani tigèli wèrèw.

A sabanan ye cinni ye

O bè se ka kè wulu cinda ye, walima sa cinda, walima bunteni ta, walima wara wèrèw cinda.

A naaninan ye jenini ye

O bè se ka kè tasuma jenida ye, walima toseri ta, walima

ji goni, walima sègèji jenida, walima nègè bilen ta, walima jenida wèrèw.

A duurunan ye marifala kasaaraw ye

O bè se ka kè marifafara ye, walima marifajanfa, walima marifafoona ye.

A wòorònan ye sa daji ye

Sa bè se ka daji kè mògòw nyè na.

Nin bée kò,

Kasaara wèrèw bè se ka mògòw sòrò, i n'a fò : kòndimi balalenw, walima kirin.

NIN KASAARAW BÈ SE KA NA NI MUN YE?

Binni bè se ka na ni bèsili ye, walima joli, walima mugu, walima wulukutuli, walima jolijiginnkònò, walima kònòfara, walima kirin yèrè, ani kolo kari.

Tigèli bè se ka na ni bèsili ye, walima joli, min bè se ka kè kelebe ye n'a mēenna, walima jolibòn dama tēmè.

Cinni bè na ni joli ye. Nka, ni sa jugu don, wali ni wulu fatò don, olu cinnida bè se ka kè cinbagatò sata ye.

Jenini bè se ka na ni logologoli ye, min laban bè kè joli ye. O joli yèrè bè se ka nèn ta. Nka, jenini dòw yèrè bè se ka mògò sogobu mò.

Marifa kasaaraw bè se ka na ni bolo caronni ye, walima nyè cili, walima kolo karili, walima joginnida wèrèw. U bè se ka mògò yèrè faga.

Nkoronko daji mana nyè sòrò ka jòli bila i nyèkisè la, n'o taara nyè fè, i bè bònè i nyè la.

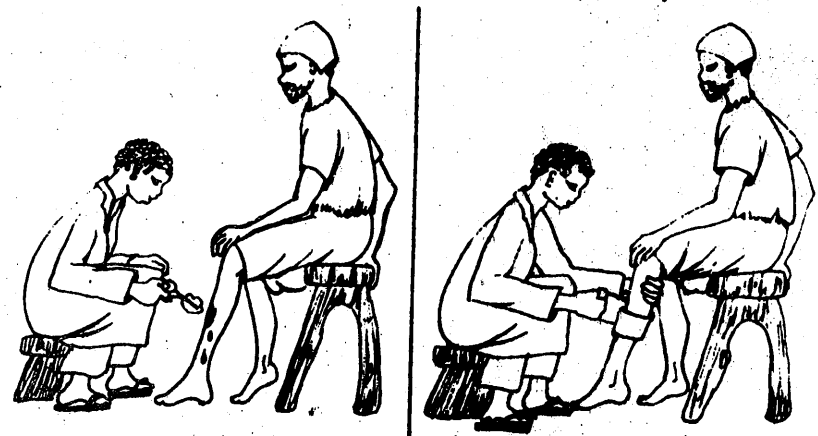
Kònòdimi balalenw bè se ka dugukònòmògòw bin, k'a daminè nkèlènkaya la, fo ka na se kònòdimi jugu wèrèw ma, i n'a fò, kònònugutigè ni banakòtaa sòròbaliya ni fi-nyèbilabaliya.

KASAARA MANA BIN MÒGÒ KAN, MUN KA KAN KA KÈ?

Ni joli don

Fòlò, bamanan dòw tun bè binyèmugu ni ntoro ni balenbo nòrò o da la.

Sisan, ni joli man jugu, an ka kan k'a ko k'a jè ni safunè ye, ka joli furabilennin kè a la, ka joli tulunin walima pudurumugu k'a la, k'a siri ni fini kolon saniyalen ye.

Ni joli ka jugu, an man kan ka fura wèrè fosi k'a la. An ka kan k'a saniya, k'a siri ni fini kolon jèlen ye, ka dògò-tòrò magèn jooa.

Ni joli tè jò, an bè jolida fòsòn ni fini kolon saniyalen ye, ka se jona dögötòròso la.

Ni joli misèn ye kalo kelen kè, k'a sòrò, a ma kènèya k'a ban fewu, a tigi ka kan ka taa dögötòròso la, sanni a ka kè kelebe ye.

Ni jenida don

Fòlò bamanan dòw tun bè sonsan ka tamugu kè a la, wali wòlòfu kangaji, wali shèfan.

Sisan, ni jenida man jugu, an ka kan k'a ko ka jè ni safunè ye, ka furabilennin k'a la, ani joli tulunin, k'a siri ni fini kolon saniyalen ye tile fila o tile fila.

Ni jenida ka jugu, an man kan ka fura fosi k'a la. An ka kan ka fini jèlèn biri a kan dòn, ka jenibagatò lase jona dögötòròso la. Ji caman ka kan ka di a tigi ma fana, a k'ò min.

Ni wulukutu don

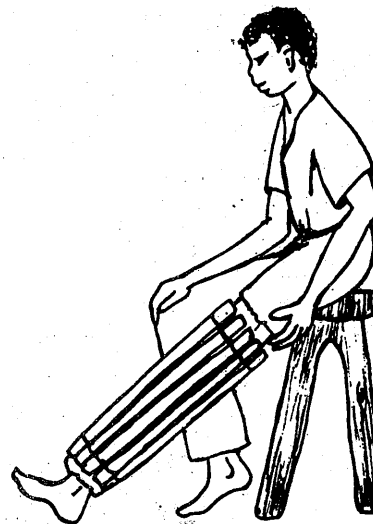
Bamanan dòw bè se k'a furakè. Nka, ni min tè se ka furakè dugu kònò, o ka lase dögötòròso la jona. Bawo, ni wulukutuli mèenna, a furakèli ka gèlèn.

Ni kolo kari don

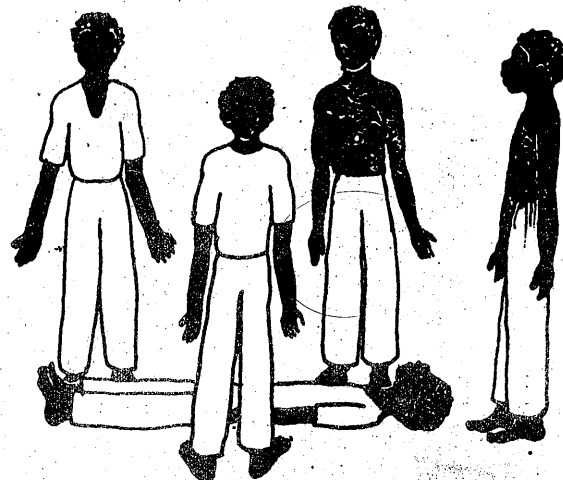
Da tè min na, i n'a fò, nyònsònw walima bolokala, kolo-tugula dòw bè se k'olu furakè dugu kònò.

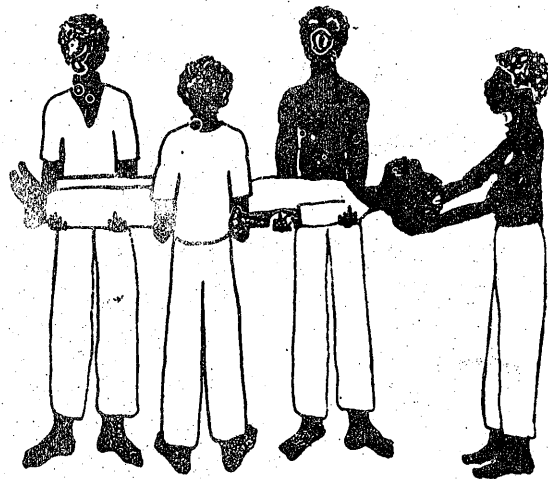
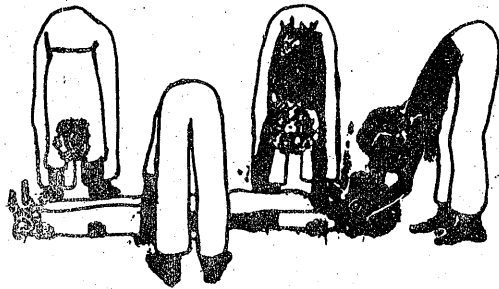
Nka, k'a ta worokolo la, ka t'a se tögòkolo, kòkolo ni kankolo ma, olu mana kari, ani kolo karilen fèn o fèn min da bè kènè kan, o tigilamògòw bèe ka kan ka dögötòròso sègèrè jona. N'u ma furakè jona ka nyè, banabagatò bè kè mògò tò ye a si kònò.

Kolo karilen
ka kan ka siri
k'a gèlèya,
walasa
a kana lamaga.

Ni mògò min kòkolo karita, ta cogo de b'a la. A kò man kan ka nanyaki; n'o tè, a kò sèmè bè tigè k'a ka mògòya tinyè. Mògò naani de bè jè k'o tigilamògò ta: Kelen bè senw ta, u mòsònnen nyògòn na. Kelen bè kunkolo ta. Kelen b'i bolo don jagi kòrò. Kelen b'i bolo don solo kòrò.

O tuma, u bée bè jè, k'a kòròta nyògòn fè, k'a da ko-nyuman nyògòn fè fèn gèlen kan, k'a lase dògòtòròso la.

Ni sacinda don

Fòlò bamanan dòw tun bè sajugow kè a la, walima diro. Nka, dògòtòròw fana b'a nyini an fè, an ka se ni sacintòw ye jona u ma.

Ni nkoronko daji kèra mògò nyè na

Fòlò mògò dòw tun bè cèncèn kè, k'a tigi nyè còngò.

Sisan dògòtòròw b'a nyini an fè, an k'a tigilamògò nyè wèrè ka ji caman suuru a la, o kò fè, ka nyèdimi furaw kè a la.

Ni wulu walima bagan wèrèw don

Olu mana mògò minnu cin, o tigilamògòw ka kan ka taa dògòtòròso la. Nka, an ka kan ka nyè nyini, ni fa bè bagan ninnu na, walima ni fa t'u la, k'o fò dògòtòròw ye.

O bè dòn cogo di? O bagan sinaw bè lamara fo dògòkun fila. Ni fa b'u la, u bè sa o furancè kònò. Nka, ni fa t'u la, u tè sa. Nin kunnafoni nafa ka bon, bawo ní fatò cinda don, n'a ma furakè a cogo la, a bè kè cinbagatò sata ye.

Ni kònòdimi, balalenw don

I n'a fò, nkèlènkaya mana mògò bin, walima kònòdimi jugu wèrèw, bamananw bè fura kunaw ta olu kama, i n'a fò, sinjan, buwaje, n'u nyògònaw.

Nka, sisan, dògòtòròw b'a nyini o kasaaratòw fè, u ka dògòtòròso magèn jona.

AN BÈ SE KA KASAARAW KUNBÈN COGO DI ?

Min ye binni ye

An ka kan ka kòlòndaw dila, ka datugulan kè kòlònw na.

Min ye jenini ye

• An ka kan k'an n'an denw kòlòsi tasuma ni fèn goniw masiba ma.

Min ye sacinni ye

An ka kan ka sudaw binw shyèn, ka yeelen bò k'an sen da yòrò lajè su fè.

Wulu fatòw

Ni wulu fatòw donna dugu kòndò, o dugu wuluw bèe ka kan ka faga. O tèmènen kò, wuluw man kan ka caya kojugu dugu kòndò.

Min ye joli ko ye

O bè se ka na ni jaṅṅòyi ye, n'i ma jaṅṅòyi tuguci kè. I n'a

fò, joli bè se ka bèe sòrò. O tuma, a nyininen don bèe fè, an ka jaṅṅòyi tuguci kè.

Fèn min ye marifa ye

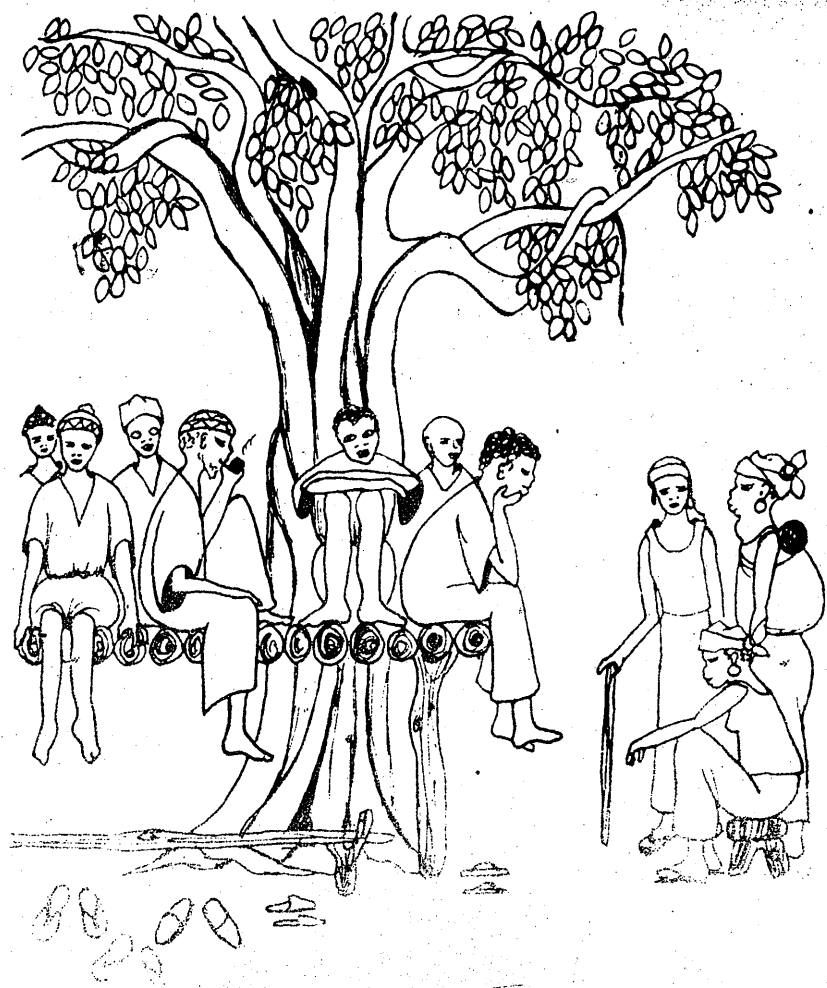
An kana an ka marifa sòsòlen bila. N'a tinyèna, an ka kan k'a dila. N'a kòròla kojugu, an k'a cili dabila fewu.

Nkèlènkaya

Ni nkèlènkaya bè mògò min na, o ka kan ka taa a yèrè wopere dògòtòròw bara.

dugu bè se K'a yèrè
nyènabò cogo di
kènèya siratigè la

**KÈNÈYA WALE KOFÒLEN NINNU BÈ SE
KA WALEYA COGO DI ?**

dugu dɔ̀gòtòrò kalandenw

Dugu dɔ̀gòtòrò kalandenw ye jɔ̀nw ye ?

Ólu ye cew ni musow ye, minnu bè sugandí dugu mɔ̀gòw vèrè fè, n'u faamuyalen don kosèbè jate ni kalanjè ni sè-bènni na bamanankan na.

Ó tèmènen kò, mɔ̀gò sugandílen ninnu ka kan ka kè mɔ̀gò hasigílenw ye, n'u ka tilennenya sèmèntiyalen don u sigi nyògònw fè, wa n'u ka yòrò wèrè taa man ca fana.

U bè kalan cogo dí u ka baara la ?

Dɔ̀gòtòrò kalandenw bè dalajè nyògònw kan waati ni waati dɔ̀gòtòròso dɔ̀ la, u yèrè ka nyinini sen fè, ani dɔ̀gòtòròw ta.

Ó lajè ninnu sen fè, dɔ̀gòtòròw ka kan ka kalansen dɔ̀w kè u kun, dugu mɔ̀gòw ka kènèya sabaṭili siratigè la.

Dugu dɔ̀gòtòrò kalandenw ka kan ka baara jumènw kè u ka dugu kòndò ?

U ka kan :

- Ka bana misènw fura kow nyènabò.

	don
	tògò ni jarmu
	cè wali muso
	si hake
	dugu tògò
	bano suguya
	fura suguya

- Ka dèmè don niwakini dili la denmisènw ma dègòkun o dègòkun.
- Ni bana min tè se ka furakè dugu kòndò, k'o banabagatòw ci dègòtòròso la.
- Ka furakèli fòlò kè m̀gò joginnenw na, ka sòrò, k'u bila ka taa dègòtòròso la, n'o wajibiyalen don.
- Ka musow laadi u yèrè n'u denw ladon cogo nyuman na.
- Ka dugu m̀gòw laadi u ka kòlòn ji kisi nògòw ma.
- Ka finyèbanaw kofò jona dègòtòròw ye, walasa u ka se k'u kèlè a waati la.
- Ka tugu ci nafaw jira dugu m̀gòw la, walasa u ka se k'a matarafa.
- Ka bagitòw ni kunatòw ni sògòsògòninjètòw laadi u ka taa u yèrè furakè dègòtòròso la. O furakèji kana kòtigè, fo dègòtòròw k'u labila don min na.

tinminè muso kòròba kalannenw

Tinminè muso kòròba kalannenw ye jònw ye ?

Muso kòròbaw don, minnu bè tinminè kè u ka duguw kòndò, kabini tuma jan. Nka, dègòtòròw y'a jira ko ni dè farala u dènkow kan, o bè se k'u ka baara nògòya u bolo denbaw n'u denw fan fè. O de kama, kalansen dèw bè kè u kun.

U bè kalan cogo di u ka baara la ?

Tinminè muso kòròbaw bè se ka nyògòn dalajè waati ni waati, jiginniso dè la, u yèrè ka nyinini sen fè, walima dègòtòròmuso ta, ka kalansen dèw kè u kun tinminè cogo kan, ani muso kòndòmaw n'u denw ka kènèya sabatili.

Tinminè muso kòròbaw ka kan ka baara jumènw kè u ka dugu kòndò ?

U ka kan :

- Ka dèmè don muso tintòw ma, minnu bè jigin dugu kòndò. Nka, an k'an hakili to a la ko jiginni kè yòrò nyuman tè-mènen tè jiginniso kan.
- Muso minnu ka wolo ka gèlèn, k'olu wajibiya u ka taa jigin jiginniso la.
- Ka muso kòndòmaw laadi, u ka baara kologirinw dabila, ka dumuni nafamaw dun, ka taa peseli la.
- Ka niwakini di dugu denmisènw ma dègòkun o dègòkun.
- Ka denbatigiw dege denw balo cogo nyuman na, ani ji di cogo nyuman den kòndòbolitòw ma, ani ka laadilikan caman wèrèw fè u ye den lamò cogo nyuman kan.
- Ka tugu ci nafaw jira dugu m̀gòw la, walasa u k'a matarafa.

bana misènw furaw

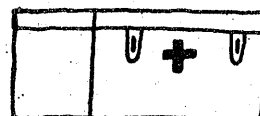
Dugu ka kan ka fura jumènw nyini ?

nyèdìmi
fùraji

nyèdìmi
tulunin

niwakini

ganidan

asipirini
o
bisikopan.

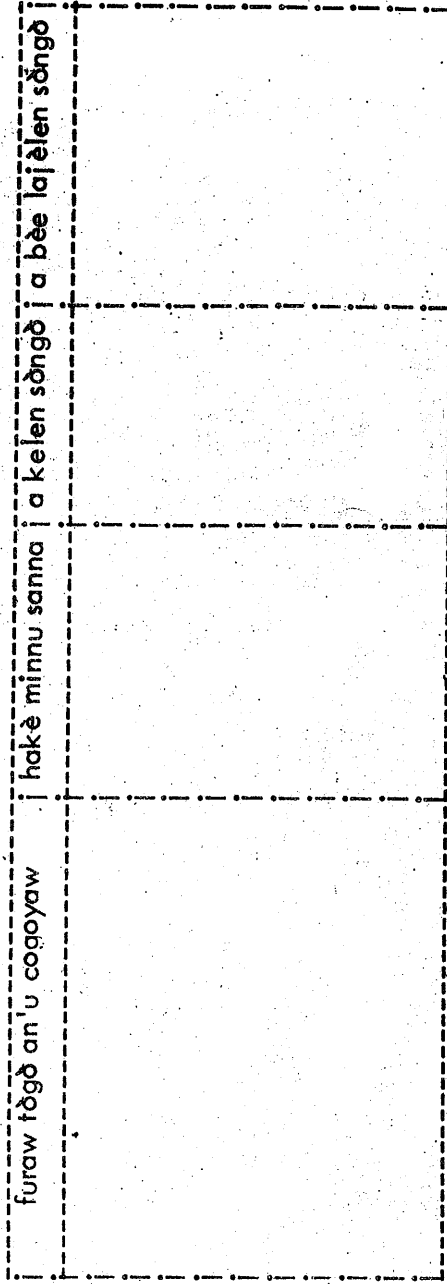

joli
sirilan

joli fura
mugu

joli
fura
bilennin

furaw feereli sèbèn

fura feere yàrd.....
 dugu tógò.....
 don.....

wari hakè kalanjè la : dèròmè
 fura sanna tógò n'a bolonò

wari musakalen : dèròmè
 fura feerela tógò n'a bolonò

Fura minnu ka kan ka nyini, olu filè :

- niwakini,
- asipirini,
- ganidan,
- koliri, walima nyèdimi tulunin,
- bisikopan,
- joli furabilennin,
- joli fura pudurumugu,
- joli sirilan.

Duguw bè se k'o furaw sòrò cogo di ?

Fura ninnu tè se ka sòrò wari kò. An bè se k'o wari ta an ka dugu foroba wari dè la. Ni foroba wari dalajèlen tè dugu min kòndò, o mógòw bè se k'u bolofara nyògòn kan, k'a fura ninnu sòngò sòrò.

Ni wari sòròla, an bè se ka fura ninnu san min ?

Ni wari sòròla, dugu dógòtòrò kalanden bè taa furaw san duguba kòndò faramansi la, ka na u mara a yèrè bolo kòrò.

Banabagatò bè se ka furaw sòrò cogo di dugu kòndò ?

Ni bana misèn ye mógò min minè, o tigi ka kan ka taa fura san dógòtòrò kalanden fè.

Banabagatò ka fura san wari de bè kè sababu ye ka fura bannenw nònabila san.

An k'a to an hakili la k'a fò ko ni furaw wari ladonna a cogo la, bana misèn furaw tènà kòtigè abada an ka dugu kòndò. O tuma, an ka kan k'a dòn ko juru ye misiden n'a ba fara.

A nyininen don an fè, furaw ka lasago nègè kesu kologirin kòndò. O tèmènen kò, an bè se ka dugu dòn ladege, minnu ye danma so jò furakèli dòn kama u bara.

niwakini

Dugu bè se ka niwakini sòrò cogo di ?

Ni dentigi min ganiya ye a den ka kisi kòndonyama ma, a wajibiyalen don a ka bolomafara dò di, min bèna kè sababu ye, a den ka niwakini kisè ta dögökun o dögökun, k'a daminè.samiyè don da la, fo fobonda. Dugu mógòw bè wari min fara nyògòn kan, o de bè don niwakini na duguba kòndò.

Nka, a bè fò ko ni sanu y'a don tuma jè, a bè kè nsira ye. O de kama, wari in ka kan ka bò a tuma na, walasa samiyè don da ka fura in sòrà an bolo kòrò.

Niwakini bè di cogo di dugu kòndò ?

Don kelen ka kan ka sugandì dögökun kòndò, walasa denbaw bè se ka taa ni denw, ye dugu niwakini ta yòrò la.

A wajibiyalen don, den bèe k'u ka niwakini kunun bèe nyè na kènè kan.

Niwakini dibagaw kana nyinè abada ka denmisènw tógò sèbèn, minnu ye furakisè in ta.

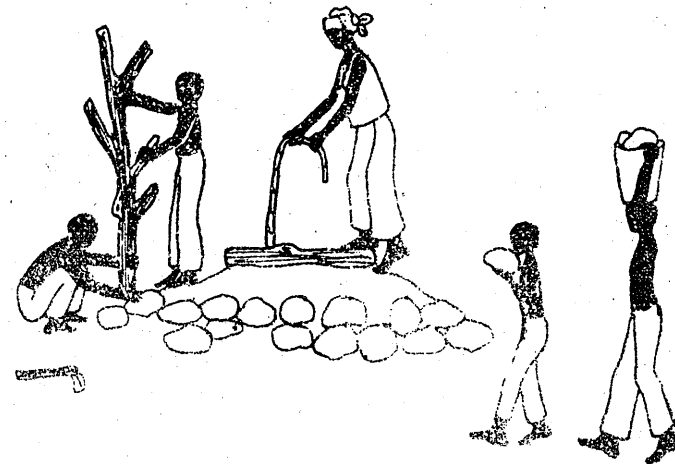
den balo cogo nyuman

Dögökun o dögökun, niwakini ta tuma, denbatigiw ni tinminè muso kòròba kalannenw bè nyògòn dalajè, walasa ka dumuni nafamaw dila cogo jira denba bèe la, cogo min, u na se k'a nyògòn dila u ka so kòndò, k'a di u denw ma.

kòlònw labèn cogo

Dugu mógòw ka kan k'u belo fara nyògòn kan, ka minènw san, u ka kan ka jè ka kòlònw baara ni minèn minnu ye.

don	fa tǒgò n'a jamu	ba tǒgò n'a jamu	den kéra cè wali muso ye	dugu	den wolo yǎrò	den tǒgò n'a jamu
-----	---------------------	---------------------	--------------------------------	------	---------------	----------------------

banabagatòw laseli dǒgòtòròso la

Ni banabagatò min tèsè ka furakè dugu kànd, cogoya ka kan ka nyini o laseli la joona dǒgòtòròsa la.

Ni cogoya tèsè dugu kànd, mǒgò ka kan ka ci teliya la dǒgòtòrò kuntigi ma, walasa a ka mobili bila ka na banabagatò nò fè.

dugu wolo sèbèn n'a saya sèbèn

Den mana wolo dugu kànd, wali saya mana kè, o tigila-mǒgòw tǒgòw ni jamuw, n'u wolo don, n'u sa don, ni u saya sababu ka kan ka sèbèn, walasa dǒgòtòròw k'u ka baaraw nò ye, k'u jateminè dugúw la.

DUGU MÒGÒW BÈ FARA NYÒGÒN KAN COGO DI K'U
YÈRÈ LABÈN KÈNÈYA SABATILI KAMA DUGU KÒNÒ ?

A fòlò : dugutigi seerew ka kan ka dannaya mògò kelen sugandi u cè ma, min bèna kè kènèya haaraw kòlòsibaga ye dugu kòndò.

Dugu bèe ka kan ka dugu dògòtòrò kalanden fila nyògòn sòrò, ani tinminè muso kòròha kalannen fila nyògòn, minnu ka kan ka ladiya dugu mògòw fè.

Nin gafe in sèbèna balikukalanden jolenw ka kalanw sen fè, minnu kèra Kolokani mara dugu misèn caman kònò. **An ka foli ni walenyumandòn** bè ka taa duguw :bèe ye, an **kunbèna minnu kònò** ni bonya ni kàrama ye.

An ka baara in ye jè-ka-baara tònò de ye : Kolokani dógòtòròw ni Mali balikukalan nyèmò-gòso baarakèlaw (DNAFLA) ni faransikaw ka jèkulu cè, minnu nana u yèrè ye **an ka jamana kònò**, ka malidenw demè u diinè n'u raniya ye (AFVP).